

BUILDING A EUROPE FOR AND WITH CHILDREN

The Council of Europe programme

Euroopa Nõukogu laste osaluse hindamisvahendi piloteerimine Eestis

Raport

Kiira Gornischeff

Tallinn 2015

Sisukord	2
Lühendid	3
1. Ülevaade	4
2. Piloteerimisprotsessi kirjeldus	6
3. Hindamisvahendi piloteerimisprotsessi tulemus Eestis	9

OSALEMISÕIGUSE KAITSE 9

Näidik nr. 1	
Laste osalemisõiguse õiguslik kaitse kajastub riigi põhiseaduses ja õigusaktides	9
Näidik nr. 2	
Lapse osalus sisaldub selgesõnaliselt riiklikus valdkondadeüleses laste õiguste rakendamise strateegiast	11
Näidik nr. 3	
Sõltumatu laste õiguste institutsioon on asutatud ja seadusega kaitstud	12
Näidik nr. 4	
Eksisteerivad mehhanismid, mis võimaldavad lastel oma osalemisõigust kohtu ja haldusmenetlustes turvaliselt teostada	14
Näidik nr. 5	
Kehtestatud on lapsesõbralikud kaebuste protseduurid	16

OSALUSE EDENDAMINE JA OSALUSEST TEAVITAMINE 18

Näidik nr. 6	
Lapse osaluse alane koolitus on lisatud lastega ja laste jaoks töötavate spetsialistide koolituskavadesse	18
Näidik nr. 7	
Lastele antakse teavet nende osalemisõiguse kohta	20

OSALUSE JAOKS RUUMI LOOMINE 22

Näidik nr. 8	
Lapsed ja noored on kohalikul, regionaalsel ja riiklikul tasandil konsultatiivsetes valitsusorganites esindatud, sealhulgas omaenda organisatsioonide kaudu	22
Näidik nr. 9	
Lastele suunatud avalike teenuste tagasisidemehhanismid on paigas	24
Näidik nr. 10	
Lapsi ja noori toetatakse nende osalemisel ÜRO Lapse õiguste konventsiooni ja Lapse õiguste komitee ning vastavate Euroopa Nõukogu aktide ja konventsioonide (siin ja edaspidi: laste õiguste alased aktid) alaste valitsusväliste aruannete koostamises	26
4. Laste osaluse hindamisvahendi hindamine	27
5. Lisa 1	31

Lühendid

AMVS	Alaealise mõjutusvahendite seadus
FRA	European Union Agency for Fundamental Rights
HKMS	Halduskohtumenetluse seadustik
KarS	Karistusseadustik
KrMS	Kriminaalmenetluse seadustik
LKS	EV Lastekaitse seadus
LaKS	Lastekaitseseadus
PKS	Perekonnaseadus
PS	Eesti Vabariigi Põhiseadus
SHS	Sotsiaalhoolekande seadus
TsMS	Tsiviilkohtumenetuse seadustik
VTMS	Väärteomenetluse seadustik

Euroopa Nõukogu laste osaluse hindamisvahendi piloteerimine Eestis

1. Ülevaade

Käesolev raport on koostatud Euroopa Nõukogu laste osaluse hindamisvahendi pilootprojekti Eestis läbiviimise tulemusena. Hindamisvahendi abil on hinnatud laste osalusõiguse olukorda Eestis, lähtudes kolmest dimensioonist: osalemisõiguse kaitse, osaluse edendamine ja sellest teavitamine ning osaluse jaoks ruumi loomine. Raporti koostamisse kaasati lapsi ja noori, valdkonna spetsialiste, vastutavaid ministeeriume ja nende allasutusi, MTÜ Lastekaitse Liidu partnereid ja paljusid teisi lapse ja noorte õiguste eest seisvaid organisatsioone (vt lähemalt Lisa 1).

Eesti ühines ÜRO Lapse õiguste konventsiooniga¹ (edaspidi konventsioon) 1991. aastal, kohustades tagama lapse õigused ja rakendama selleks vajalikke meetmeid (artikkel 4). Lapse kui täieõigusliku ühiskonnaliikme väärtustamine nõuab selgesuunalist, järjepidevat ja poliitikaülest arendamist. Samu põhimõtteid toetab ka Euroopa Liidu leping ja Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta². Arenenud demokraatiat iseloomustab kõigi ühiskonna sotsiaalsete rühmade huvide ja vajadustega arvestamine ning nende sotsiaalne kaasatus.³ Riigi roll on luua lapse kaasamise ja osaluse edendamiseks vajalikud mehhanismid ning tagada ressursid, kuid lisaks ressursidele on laste kaasamise ja neile osalusvõimaluste tagamise eelduseks lapse õiguste austamine ning järgimine – lapse positsioon – ühiskonnas. Lapse õigus osalusele teda puudutavates küsimustes (artikkel 12) on otseselt seotud konventsiooni nelja põhimõttega,⁴ ning eelkõige lapse parimate huvidega (artikkel 3). Lapse parimate huvide hindamisel ja väljaselgitamisel tuleb lapse huve käsitleda ka lapse seisukohast vaadatuna, luues lapsele ruumi arvamuse avaldamiseks. 2014. aastal elas Eestis hinnanguliselt 250 000-260 000 alaealist, mis moodustab peaaegu 20% Eesti elanikkonnast. 2012. aastal läbi viidud Lapse õiguste ja vanemluse monitooringust selgus, et 23% täiskasvanutest ja 16% lastest ei ole lapse õigustest kuulnud, samas pidas 72% lastest ning 70% täiskasvanutest laste ärakuulamist võrdseks täiskasvanute ärakuulamisega. Ühiskonnas valitsevate hoiakute muutmine on pikaajaline protsess. Laste õiguste kaitse olulisuse mõtestamist ja seotust igapäevaste tegemistega on senisest enam tarvis, et lapse kui partneri ja inimese märkamine oleks iseenesestmõistetav igas eluvaldkonnas.⁵

Eestis on laste osalusõiguse õiguslik kaitse õigusaktides tagatud võrdlemisi heal tasemel. Kuigi EV Põhiseadus⁶ ei viita selgesõnaliselt lapse õigusele osaleda teda puudutavates küsimustes, saab põhiseaduse § 27 neljandat lauset laiendades nõuda riigilt positiivset tegevust laste õiguste tagamiseks, sh lapse osalusõiguse edendamiseks ja kaitseks. Hiljutise põhiseaduse muutmisega⁷ langetati kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel valimisiga 18. eluaastalt 16. eluaastale, astudes seeläbi sammu edasi lapsesõbralikuma ja kaasavama ühiskonna poole. 1. jaanuaril 2016. a jõustuv uus lastekaitseseadus toob esmakordselt selgesõnaliselt sisse lapse arvamuse väljaselgitamise kohustuse last puudutavates otsustes. Aastast 2011. a täidab Õiguskantsler lasteombudsmani ülesandeid, edendades seeläbi lapse õiguste kaitset ja heaolu. Positiivne on, et mitmetes riiklikes strateegiatel on eraldi pööratud tähelepanu ka laste õigustele ja lapse osalusõigusele.

1 ÜRO Lapse õiguste konventsioon. 26.09.1991 – RT II 1996, 16, 56, mitteametlik tõlge

2 Euroopa Liidu põhiõiguste harta – 2010/C 83/02

3 Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis. Kokkuvõtte uuringust. MTÜ Lastekaitse Liit, Tallinn 2014

4 Konventsioon eristab nelja peamist põhimõtet: õigus mittediskrimineerimisele (artikkel 2); lapse parim huvi (artikkel 3); lapse õigus ellujäämisele ja arengule (artikkel 6); lapse õigus osaleda teda puudutavates küsimustes (artikkel 12)

5 A. Reinomägi. Suur on suur vaid väikese kõrval. Arvamusartikkel Eesti Päevalehes 01.06.2011

6 Eesti Vabariigi Põhiseadus - RT I, 27.04.2011, 2

7 Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seadus kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel valimisea langetamiseks - RT I, 15.05.2015, 1

Lapse osaluse õiguslik raamistik on paigas ka kriminaal-, tsiviil-, haldus- ja halduskohtumenetluses (sh immigratsiooni- ja varjupaigamenetlused), sätestades alaealise erikohtlemise reeglid ning reguleerides eraldi ka lapse õigust olla ära kuulatud. Kuigi seaduslikul tasandil on lapse osalusõigus teda puudutavates küsimustes garanteeritud, esineb praktikas mitmeid puudujääke. Puudulikud või erineva kvaliteediga on lapsega kokkupuutuvate spetsialistide (politseinik, advokaat, kohtunik, prokurör, lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, õpetaja jt) baasettevalmistus ja täiendkoolitus ning lapse ärakuulamist soodustavad ja lapse huve hindavad juhendid. Õigusemõistmise protsessi lapse jaoks lapsesõbralikumaks muutmiseks ning lapse kui täieõigusliku õigussubjekti tunnustamiseks on lapsel õigus saada teavet talle arusaadavas keeles ja viisil. Täna saavad lapsed õigussüsteemi sattumisel teavet oma õigustest suuliselt või kirjalikult nendega kokkupuutuvate spetsialistide vahendusel (politseinik, noorsoopolitseinik, lastekaitsetöötaja/sotsiaaltöötaja, advokaat, prokurör, kohtutöötaja jt). Lisaks lapse suulisele teavitamisele näevad rahvusvahelised standardid ning suunised⁸ ette lapsesõbralike materjalide osalemasolu. Eesti kohtutes ning menetlusprotsessides kasutatakse kõige enam voldikut “Tunnistajana kohtus”, samas võib laps õigussüsteemi sattuda ka teistes rollides. Puudu on infomaterjalid erivajadustega lastele (lihtsustatud versioonid, punktkirjas jt) ning vaid osa materjalidest on kättesaadav ka vene keeles. Kuigi lapsele on tema esindaja kaudu kättesaadav tasuta õigusabi, kasutatakse seda võimalust teatud juhtudel vähese teadlikkus tõttu võrdlemisi vähe (nt alaealise kannatanu huvide esindamisel kohtus). Ka väljaspool õigussüsteemi lastega kokkupuutuvate spetsialistide ettevalmistuses esineb puudujääke (õpetajad, tervishoiutöötajad, ametnikud jt). Vähesed on eraldi lastele mõeldud avalike teenuste kohta kaebuste esitamise võimalused ning tagasisidemehhanismid.

Riiklikul tasandil on laste informeerimine osalusõigusest tagatud suhteliselt hästi. Lastele ja noortele antakse süstemaatiliselt infot erinevate riiklikult loodud ja rahastatud kanalite kaudu (ENL, ENTK jt) suuliselt, kirjalikult ja kasutades erinevaid mitteformaalse õppe vorme. Kõige aktiivsem on laste ja noorte kaasamine otsustusprotsessidesse just kohalikul tasandil noortekeskuste ja noortevolikogude kaudu. Statistika näitab, et iganädalaselt jõuab Eestis noortekeskustesse 22 000 erinevat last ja noort, ühe kuu jooksul 89 000.⁹ Samas on jätkuvalt problemaatiline erivajadustega laste kaasamine ning neile osalemisvõimaluste loomine. Positiivne on, et lastele on hästi teada üle-Eestiline lasteabi telefon 116 111¹⁰ ning politseiga saavad lapsed mure korral ühendust lisaks üldnumbrile ka veebikonstaablite kaudu. Erinevad uuringud näitavad, et lapsed saavad oma teadmised lapse õigustest, sh osalusõigusest, eelkõige koolist, noortekeskustest ning perekonnast. Samas on koolides ebaühtlane praktika vähemaktiivsete või sotsiaalselt tõrjutud laste kaasamisel.¹¹

Laste mõtted ja huvid on esindatud riiklikul ja kohalikul tasandil erinevate institutsioonide (ENTK, Lasteombudsman), noorteorganisatsioonide (ENL, EÕEL) ja algatuste kaudu (nt Noorteparlament). Noorte poolt juhitud ning noorte huve esindavatest organisatsioonidest on riigile peamiseks partneriteks olnud ENL ja EÕEL, kuid kaasamisprotsessi kvaliteet varieerub. Huvikaitse tööd teostavad lasteombudsman, MTÜ Lastekaitse Liit, Puuetega Inimeste Koda, SOS Lasteküla jt. Laste mõtted ja mured jõuavad rahvusvahelistesse aruannetesse peamiselt ÜRO Lapse õiguste konventsiooni riikliku aruande kaudu ning vähene on laste ja noorte kaasamine teiste riiklike aruannete koostamisse. Tulevikus võiks pareneka ka laste ja noorte kaasamine seadusandluse ning arengukavade koostamisse, hõlmates vastavate aktide sihtgrupe ning pöörates enam tähelepanu sotsiaalselt tõrjutud laste ning vähemate võimalustega laste kaasamisele.

8 Nt Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta

9 Eesti Avatud Noortekeskuste Ühenduse juhatuse seisukohad 18. märts 2014 Riigikogu Kultuurikomisjoni arutelul. Arvutivõrgus: <http://ank.ee/avaleht/images/dokumendid/seisukohad/18.%20mrts%202014%20Riigikogu%20Kultuurikomisjoni%20arutelu%20Eesti%20Avatud%20Noortekeskuste%20henduse%20seisukohad.pdf>

10 Piloottprojekti raames lastega läbi viidud fookusgruupiintervjuudes olid pea kõik lapsed (üle 160 lapse) abitelefoni 116 111 teadlikud

11 Mitmed konsultatsioonides osalenud organisatsioonid tõid välja, et just sotsiaalselt tõrjutud laste kaasamisel esineb probleeme

1. Piloteerimisprotsessi kirjeldus

Käesolevat Euroopa Nõukogu laste osaluse hindamisvahendi pilootprojekti teostas MTÜ Lastekaitse Liit projektijuht Kiira Gornischeff (edaspidi teostaja, läbiviija). Piloteerimisprotsessiga alustati 2015. aasta jaanuaris ning lõpetati 2015. aasta 20. juulil. Selles ajavahemikus toimusid konsultatsioonid laste ja noortega (küsimustik, fookusgruupiintervjuud), valdkonna spetsialistidega, riigi esindajatega. Alljärgnevalt kirjeldatakse piloteerimisprotsessi lähemalt.

Laste küsimustik

Üheks osaks hindamisvahendi piloteerimisest oli projekti raames välja töötatud laste küsimustiku levitamine Eestis, erinevate osalus kogemusega laste seas. Koostöös Sotsiaalministeeriumi esindajaga tõlgiti, toimetati ning kohandati vastavalt Eesti olukorrale ingliskeelne küsimustik eesti ning vene keelde. Enne küsimustiku avalikustamist testiti küsimustikku MTÜ Lastekaitse Liit noortekogu liikmete seas, seda seejärel kohandades, tuginedes noorte ettepanekutele. Küsimustikud laeti üles internetikeskkonda www.connect.ee, mille järel testiti küsimustiku toimimist ka internetikeskkonnas. Küsimustik oli internetikeskkonnas lastele ja noortele täitmiseks kättesaadav ajavahemikul 26.02 – 10.06. Küsimustikku levitati erinevate koostööpartnerite ja listide kaudu. Küsimustiku täitmiseks pöördui eraldi mitmete koolide ning noorteorganisatsioonide poole, edastades koolijuhtidele personaalsed pöördumised. Küsimustiku info oli üleval nii MTÜ Lastekaitse Liit kodulehel (www.lastekaitseliit.ee) kui ka organisatsiooni Facebook'i lehel. Info küsimustiku kohta jõudis mitmetesse infokirjadesse (nt ENL kuukiri). Lisaks *online*-küsimustiku täitmisele levitati küsimustikke (nii eesti kui ka vene keeles) ka paber kandjal, pöördudes erinevate koolide poole.

Kokku täideti 1050 ankeeti, millest 792 ankeeti täideti eesti keeles ja 258 ankeeti vene keeles (vene rahvusest vastanute kodus räägitakse 96% vene keelt ning mitmed eesti vastajad olid märkinud teise emakeelena eesti keele).¹² 90 % küsimustikest täitsid lapsed ilma kõrvalise abita. Vastajate vanus oli 7-46¹³, keskmine laste vanus oli 14 eluaastat (eestikeelsetel 14,4 ja venekeelsetel 13,3 eluaastat). Soolises lõikes: 638 vastajat olid naissoost ja 412 meessoost. Vastajateks olid põhikooli- ja gümnaasiumiõpilased. Küsimustikule vastasid lapsed ja noored üle Eesti. Vastanutest 98% oli sündinud Eestis. Umbes 70 % küsimustikest olid lapsed saanud õpetaja kaudu ning 17,9 % lastest olid küsimustiku saanud mujalt (nt Noorteparlament, AKG meediagrupp, grupp „Eesti Veganid“, kodutütred, skaudid, ENL, EÕEL jt).

Küsimustikule vastanud lapsed on saanud teavet oma õigusest avaldada arvamust peamiselt perekonnast ning koolist. Kool on infoallikana esimesel kohal (24,3 % eestikeelsetel vastajatel, 24,8 % venekeelsetel vastustel) ning kodus on osalusõigusest rääkinud lisaks vanematele ka õed ja vennad (7,2 % eestikeelsetel vastustel, 6,6% venekeelsetel vastustel). Kõige vähem on küsimustikule vastanutest saanud teavet kohalikust omavalitsusest (1% eestikeelsetest vastajatest, 0,6 % venekeelsetest vastajatest). Samasse suurusjärku jääb ka info saamine kohtunikult, lastekaitsetöötajalt jt valdkonna ametnikelt, mis võib olla tingitud laste vähesest kokkupuutest nimetatud ametkondadega. Suur osa vastanud lastest ei ole ühegi noorteorganisatsiooni liige (61 % eestikeelsetest vastajatest, umbes 73% venekeelsetest vastajatest).

Küsimuse „*Palun hinda, milline mõju on Sinul oma elu puudutavates küsimustes kaasa rääkimisel*“ vastustest tulenes, et nii koolis kui ka oma kodukandis on lastel teatud määral mõju oma elu puudutavates küsimustes kaasa rääkimisel (32,1 % eestikeelsetest vastajatest, 45% venekeelsetest vastajatest). Osa vastanuist arvab, et riigi asjades kaasa rääkimisel ei ole neil üldse mõju (33,5 % eestikeelsetest, 36,8 % venekeelsetest vastajatest) või ei puuduta see neid (23,2 % eestikeelsetest, 30,6 % venekeelsetest vastajatest). Kuna üle poolte vastanutest ei osale ühegi noorteorganisatsiooni

12 Lisaks nimetatud keelete räägivad lapsed ka itaalia, rumeenia ja ukraina keelt

13 Kuivõrd küsimustik oli suunatud lastele ja noortele vanuses kuni 18. eluaastat, ei arvestatud üle 18. aastaste vastuseid

tegevuses, siis nende mõjule organisatsioonis kaasa rääkimisel ei osanud nad hinnata. Lapsed ja noored, kes kuuluvad aga organisatsioonide liikmeskonda leidsid, et nende mõju organisatsiooni tegevuses on suurim (21 % eestikeelsetest ja 19,8% venekeelsetest lastest arvas, et neil on *teatud määral* mõju).

Kõige enam on lapsed täitnud küsimustikke avalike teenuste kvaliteedi jms osas eelkõige koolis (45,5% eestikeelsetest vastajatest, 43,4 % venekeelsetest vastajatest). Kui vastanud on täitnud mõnda eelnevalt mainitud hindamislehte või küsimustikku, siis vaid 30% vastanutest on saanud ka hilisemat tagasisidet. Küsimuse „*Kas Sa tead, et juhul kui keegi allpool välja toodud inimestest kohtles Sind ebaõiglaselt, on Sul õigus esitada selle kohta kaebus?*“ vastustest tulenes, et Eesti rahvusest vastanud teavad rohkem oma õigustest esitada kaebusi, kui neid on ebaõiglaselt koheldud. Kõige rohkem teati oma õigustest hariduse ja tervishoiu valdkonnas.

Vastuste saamine oli keeruline ning laiale levitamisele vaatamata ei osutanud küsimustiku täitmine populaarseks. Põhjuseks võis olla viimasel ajal laste osaluse teemal erinevate küsimustike aktiivne levitamine¹⁴ ning erinevate tasemetestide täitmine, sh PISA testi täitmine. Ühe mittetäitmise põhjusena nimetati laste ja õpetajate poolt ka küsimustiku komplitseeritust (nt keeruline sõnastus) ning teemade mittetundmist (nt küsimused lastekaitse kohta).

Laste poolt käsitsi täidetud küsimustikud (500 tk) sisestas online süsteemi MTÜ Lastekaitse Liit projektijuht Helen Karu ning vastuseid analüüsisid koos Helen Karu ning Kiira Gornischeff.

Fookusgrupiintervjuud laste ja noortega

Fookusgrupiintervjuud laste ja noortega toimusid ajavahemikul 25.02.2015 – 29.05.2015. Kokku toimus 16 fookusgrupiintervjuud 10 erinevas asutuses. Fookusgrupiintervjuudes osales kokku 163 last ja noort, vanuses 7-17, nii eesti, vene, kui ka inglise keeles. Intervjuud viis läbi Kiira Gornischeff vastavalt hindamisvahendi juhendmaterjalis kirjeldatule, võttes ühendust erinevate piirkondade koolidega. Intervjuude planeerimisel võeti meili teel ühendust koolide või asutuste juhtidega, tutvustades pilootprojekti, projekti eesmärke.

Kuigi juhendis oli ette nähtud fookusgrupiintervjuude pikkuseks pool päeva kuni päev, toimusid praktikas pea kõik intervjuud keskmiselt 2,5-4 h. Kõik intervjuud toimusid lastele sobivas keskkonnas, kas nende õppe- või muus lastega seotud viibimisasutuses. Probleemaatiliseks osutus erivajadustega laste õppeasutusega ühenduse saamine. Läbiviija pöördus kokku viie erineva asutuse poole nii e-kirja kui ka telefoni teel, kuid vaid üks neist oli valmis projektis osalema. Laste fookusgrupi suurus varieerus. Fookusgrupiintervjuude alguses tutvustas läbiviija õpilastele pilootprojekti eesmärke, hindamisvahendi mõtet. Intervjuu alguses lepiti kokku üldistes reeglites. Intervjueerija jälgis eetika ja konfidentsiaalsuse reegleid, küsides intervjuude alguses lastelt intervjuude helisalvestamiseks eraldi luba. Vähemalt ühe lapse keeldumisel grupis ei toimunud helisalvestamist. Intervjueerija kasutas mitteformaalse õppe meetodeid (grupiarutelu, aktiivsed mängud jm) ning juhtis arutelu vastavalt iga konkreetse grupi dünaamikale.

Intervjuude vahepeal või intervjuude lõpus (vastavalt olukorrale ning grupi dünaamikale) toimusid laste energiapausid, mil lastele pakuti suupisteid, puuvilju jms.

Konsultatsioonid valdkonna spetsialistidega

Ajavahemikus 02.02.2015 kuni 04.06.2015 konsulteeriti suuliselt kokku 20 erineva spetsialistiga (prokurör, noorsoopolitseinikud, lastekaitsetöötaja, advokaat, õpetajad, perearst, lastele ja noortele rehabilitatsiooniteenust pakkuvad spetsialistid, lasteombudsman, mittetulundusühingute esindajad) 7 konsultatsiooni käigus. Täiendavalt toimusid üksikud kirjalikud konsultatsioonid noorsootöötaja, ühiskonnaõpetuse õpetaja, perearsti, MTÜ Lastekaitse Liit partnerkoolidega (6 partnerkooli Ida-

¹⁴ ENL-i eestvedamisel Põhiseaduse muutmine 16-aastastele valimisõiguse laiendamise kohalike omavalitsuste valimistel

Virumaal). Intervjuudes osalenud spetsialistidele tagatakse nende anonüümsus.

Lisaks nimetatud konsultatsioonidele toimus kokku üle 30 kirjaliku konsultatsiooni vastutavate ministeeriumite, valdkonna erialaliitude, huvikaitse organisatsioonide ning institutsioonidega (vt lähemalt Lisa 1).

Võimalikud väljakutsed piloteerimisega seoses

Kõige problemaatilisemaks osutus erinevatelt riiklikelt asutustelt info kättesaamine. Hindamisvahendit kasutatavates riikides projekti paremaks elluviimiseks oleks soovitatav koostada vastutava ministeeriumi poolt ametlik pöördumine kõigi ministeeriumite poole, kes määraksid ühe konkreetse kontaktisiku, kes omakorda vastutab andmete kogumise eest oma asutuses.

Teise väljakutsena olid ootamatud situatsioonid fookusgruupiintervjuude läbiviimisel, nt grupi suuruste varieerumine (sh ka laste vanuse osas), vaatamata etteantud soovitustele ning palvetele.

Kolmandaks väljakutseks osutus laste küsimustiku levitamise raskendatus, mida põhjustas küsimustiku keerulisus ja ebapopulaarsus õpetajate ja koolide seas, mis nõudis olulisemalt rohkem aega, kui pilootprojektis ettenähtud.

2. Hindamisvahendi piloteerimisprotsessi tulemus Eestis

OSALEMISÕIGUSE KAITSE

Näidik nr 1	Laste osalemisõiguse õiguslik kaitse kajastub riigi põhiseaduses ja õigusaktides
Hindamis- skaala Eestis: 2	Vähemalt neljas nimetatud valdkonnas esinevad õiguslikud väljendused laste õigusele olla ära kuulatud

Eesti Vabariigi Põhiseadus (edaspidi PS) ei sisalda selgesõnalist viidet lapse osalusõigusele teda puudutavates küsimustes. Põhiseaduse § 27 neljas lause nimetab, et seadus sätestab vanemate ja laste kaitse. Antud säte annab õiguse nõuda riigilt positiivset tegevust lastekaitse ja laste õiguste tagamisel.

01.01.2016 jõustuv uus lastekaitse seadus toob selgesõnaliselt sisse lapse arvamuse väljaselgitamise kohustuse (sh lapsele otsuse selgitamise kohustus) last puudutavates otsustes (LaKS § 21), arvestades lapse vanust ning arengutaset. Osalemisõigust kohalikul tasandil laiendab 06.05.2015 Riigikogu poolt vastu võetud PS muutmise seadus, millega langetati kohalikul omavalitsusel valimisisiga 18. eluaastalt 16. eluaastale, andes seeläbi lapsele võimaluse panustada ühiskonna arengusse.

Lapse osalusõigus haridusvaldkonnas on seaduse tasandil reguleeritud, nii lubab Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus¹⁵ otsustada just kooli õpilaskonnal iseseisvalt, kooskõlas seaduste ja seaduse alusel antud õigusaktidega, õpilaselu küsimusi (sh valida õpilasesindus, kuuluda kooli hoolekogusse ja õppenõukokku). Lapse suunamisel kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli (erikool) on lapsel ning tema esindajal õigus avaldada erikooli saatmise otsuse suhtes oma arvamus nii suuliselt kui ka kirjalikult (AMVS § 21).

Noorsootöö põhineb eelkõige noore enda osalusel vastavalt noorsootöö seadusele¹⁶ (NTS § 4 lg 2 p 3). Lapsel on õigus kaasa rääkida huvikooli tegevuste sisu osas vastavalt huvikooli seadusele (HKS § 19).

Tervishoiuteenuse osutajal on kohustus patsienti tema õigustest teavitada¹⁷. Täpsemalt on reguleeritud lapse kokkupuutel tervishoiuteenusega lapse õigus teabele ning õigus väljendada oma arvamust (sh nõusolek raviga) Haiglaravil viibivate laste heaolu hartas¹⁸. Alaealine võib anda teavitatud nõusoleku oma raseduse katkestamiseks ilma vanema loata, kui arst tuvastab patsiendi küpsuse.¹⁹

Immigratsiooni- ja varjupaigamenetlustes²⁰ ei ole selgesõnalist viidet lapse osalusõigusele, kuid siinkohal peab samuti kohaldama Eestis kehtivaid muid seadusakte, sh lastekaitse seadust, perekonnaseadust jt.

Lapse õigus osalusele/lapse õigus avaldada oma arvamust teda puudutavates küsimustes on selgesõnaliselt kehtestatud lapse kokkupuutel kriminaal-, tsiviil-, ja halduskohtumenetlustega (vt

15 Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus – RT I, 11.03.2015, 16

16 Noorsootöö seadus – RT I, 12.07.2014, 104

17 Võlaõigusseadus § 765-769; Ravikindlustuse seadus § 34, 40,; Karistusseadustik § 118, 138-140, 150, 152; Isikuandmete kaitse seadus § 6, 14, 15, 19-23, 42, 43; Avaliku teabe seadus § 4

18 Haiglaravil viibivate laste heaolu harta (teisisõnu Lastehaiglate harta), 1988,

19 Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus § 5

20 Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus - RT I, 23.03.2015, 28; Välismaalaste seadus – RT I, 23.03.2015, 7

allpool näidik nr 4).

Lapse osalemisõigust perekonnaelus reguleerib otseselt kehtiv Perekonnaseadus²¹, täpsemalt hooldusõiguse regulatsioon (Perekonnaseadus, § 116) koosmõjus uue lastekaitseadusega, kohustades seeläbi lapse arvamuse küsimust last puudutavates küsimustes. Perekonnaseaduse § 123 sätestab, et kohus teeb kõiki seaduse 10. peatükis sätestatud, st vanema õigustesse ja kohustustesse ning vanema hooldusõiguse teostamise puutuvaid kohtuasju läbi vaadates esmajoones lapse huvidest lähtuva lahendi. Tsiviilmenetlusõiguses kohustab Tsiviilkohtumenetluse seadustik²² (TsMS) § 552¹ kohust ära kuulama vähemalt 10-aastase lapse isiklikult last puudutavas asjas. Seadus lubab, kuid ei kohusta, kohtul kuulata ära nooremalt kui 10-aastast last. Lapse ärakuulamine eeldab lapsele võimaluse loomist ja andmist oma seisukoha avaldamiseks. Lapsevanemate ühise hooldusõiguse lõpetamise avaldust ei rahuldata, kui vähemalt 14-aastane laps vaidleb hooldusõiguse üleandmisele vastu või on alust eeldada, et ühise hooldusõiguse lõpetamine ja avaldajale ainuhooldusõiguse määramine ei ole kooskõlas lapse huvidega. Lapse arvamus ja seisukohad tuleb välja selgitada ka vähemalt 10-aastase lapse lapsendamisel. Laps annab oma nõusoleku isiklikult nii sotsiaal- või lastekaitsetöötajale kui ka kohtule.

Sotsiaalhoolekande seaduse § 32 lg 2 kohaselt tuleb last puudutava küsimuse lahendamisel arvestada vanema, vanema puudumisel kasuvanema või eestkostja soovi, samuti vähemalt 10-aastase lapse enda soovi. Uus lastekaitseadus laiendab antud nõuet igas vanuses lapse puhul. Lapse eraldamisel kodust ja perekonnast tuleb arvestada ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui lapse arengutase seda võimaldab.

Alaealisel on alaealise õiguserikkumise asja arutamisel alaealiste komisjonis õigus taotleda endale esindaja määramist, kui tema seadusliku esindaja huvid on alaealise huvidega vastuolus (alaealise mõjutusvahendite seadus § 21 lg 3).

Lapse kokkupuutel haldusmenetlusõigusega, tuleb rakendada TsMS-i ning peagi jõustuvat lastekaitseadust, sotsiaalhoolekande seadust jt seadusi. Lastekaitsetöötajal ja sotsiaaltöötajal on lapsega kokku puutudes kohustus selgitada välja lapse arvamus, lapse tegelik tahe last puudutavates küsimustes (nt LaKS §§ 17, 21 jt). Lapse arvamuse väljaselgitamise kohustus on seaduses eraldi välja toodud ka lapsendamisuhtumite korral (PKS, § 151) ning hoolekandeuhtumite korral (SHS § 25¹ lg 2).

21 Perekonnaseadus – RT I, 29.06.2014, 105

22 Tsiviilkohtumenetluse seadustik – RT I, 19.03.2015, 26

OSALEMISÕIGUSE KAITSE

Näidik nr 2	Lapse osalus sisaldub selgesõnaliselt riiklikus valdkondadeüleses laste õiguste rakendamise strateegias
Hindamis- skaala Eestis: 2	Sektoriüleses laste õiguste strateegias esineb selge ja ühtne keskendumine lapse osalusele, mis hõlmab eraldi määratletud eesmärke, määratud juhtivat vastutajat (nagu noorteministeerium) ja rakendamiseks eraldatud konkreetseid ressursse.

Eestis on mitmed valdkondlikud arengukavad, mis rakendavad laste õiguste tagamist, kuid kõige laialdasem ja otsesemalt lapse õiguste edendamisele suunatud arengukava on Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud 2011. aastal vastu võetud Laste ja perede arengukavas 2012-2020²³, mille üldeesmärgiks on laste ja perede heaolu tagamine. Antud arengukava käsitleb otseselt ka lapse õiguste tagamist (eraldi strateegiline eesmärk nr 3), pöörates sealjuures suurt rõhku lapse osalusõigusele (meede 3.1, tegevussuund 3.1.2²⁴) teda puudutavates küsimustes pereelus ja laiemalt ühiskonnas. Antud eesmärgi suunaks on nii üldine elanikkonna teadlikkuse tõstmine lapse õigustest kui ka lapse osaluse ja kaasatuse suurendamine indiviidi- ja ühiskonnatasandil. Nimetatud tegevussuundade monitoorimiseks on koostatud ka eraldi näidikud (indikaatorid).

Lapse osalusõiguse edendamist kohaliku omavalitsuse tasandil (kogukonnas) ning laiemalt ka riigi tasandil edendab otseselt Noortevaldkonna arengukava 2014-2020 (alaeesmärk 3). Sama arengukava käsitleb ka laiemat osaluse populariseerimist ning erinevate valdkondade ametnike pädevuse tõstmist.²⁵ Noortevaldkonna arengukavas on välja töötatud näidikud, konkreetset tegevused ning tegevuste elluviimiseks planeeritud eelarve.

Lisaks nimetatud arengukavadele puudutavad kaudselt lapse õigusi ja heaolu ka Eesti elukestva õppe strateegia 2020²⁶, Vägivalla ennetamise strateegia 2015-2020 (sh laps õigusemõistmises).

Nimetatud strateegiad ja arengukavad hõlmavad endas hariduse, sotsiaalhoolekande, noorte, õigusemõistmise, lastekaise, vaba aja ja kultuuri, keskkonna valdkondi. Arengukavad on koostatud lähtudes riigi üldiste strateegiate ja kavade eesmärkidest (sh Eesti konkurentsivõime kava Eesti 2020, Säätsev Eesti 21, Lõimuv Eesti 2020 jt).

23 Laste ja perede arengukava 2012-2020, vastu võetud Vabariigi Valitsuse poolt 31.07.2011

24 Laste ja perede arengukava 2012-2020, Meede 3.1: lapse õiguste edendamine; tegevussuund 3.1.1: elanikkonna teadlikkuse tõstmine lapse õigustest; tegevussuund 3.1.2: lapse osaluse ja kaasatuse suurendamine indiviidi- ja ühiskonnatasandil.

25 Noortevaldkonna arengukava 2014-2020, alaeesmärk 3; noorte osalus otsustes on rohkem toetatud

26 Eesti elukestva õppe strateegia 2020 – strateegia üks eesmärkidest „Muutunud õpikäsitus“ seab muuhulgas ülesandeks kujundada kogu koolikultuur kaasavaks ja demokraatlikuks, kujundades sellega õpilaste sotsiaalset ja kodanikupädevust. Strateegia üks planeeritav meede on koolidemokraatia tugevdamine õpilasesinduste jõustamisega.

OSALEMISÕIGUSE KAITSE

Näidik nr 3	Sõltumatu laste õiguste institutsioon on asutatud ja seadusega kaitstud
Kriteeriumi skaala: 3	Ombudsman/volinik on määratud ja on täielikult kooskõlas Pariisi põhimõtetega

Aastal 2011. täiendati Õiguskantsleri seadust muudatusega²⁷, millega lisandus Õiguskantsleri ülesannete hulka lasteombudsmani ülesannete täitmine. Õiguskantsler täidab tulenevalt lapse õiguste konventsiooni artiklist 4 lapse õiguste kaitse ja edendamise ülesandeid.²⁸ Lasteombudsman täidab järgmisi ülesandeid: lahendab lapse õigusi puudutavaid avaldusi suhetes riigivõimuga; kontrollib lapsi puudutavate õigusaktide vastavust seadusele ja põhiseadusele; viib läbi kontrollkäike asutustes, mis osutavad lastele avalikke teenuseid; tutvustab lapse õigusi; juhib erapooletult tähelepanu lastekaitse probleemidele; korraldab lapse õigustega seotud uuringuid; aitab lastel ja noortel tõstatada neile olulistel teemadel diskussioone ühiskonnas.²⁹ Alates 14.09.2012 on Eesti lasteombudsman Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku täieõiguslik liige. Alates 14.09.2012 on Eesti lasteombudsman Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku täieõiguslik liige. Lasteombudsmani tegevus on suuremas osas kooskõlas Pariisi põhimõtetega.³⁰ Ainsa erandina on täitmata lasteombudsmani institutsiooni kollegiaalsuse nõue.³¹ Et Eestis täidab lasteombudsmani rolli õiguskantsler, kes on Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt (§ 139) ainuisikuline sõltumatu institutsioon, ei ole kollegiaalse otsustamise sätestamine Eesti lasteombudsmanile võimalik.

Õiguskantsleri Kantseleis on loodud eraldi laste õiguste osakond, kes tegeleb laste õiguste, sh osalusõigusega seonduvate küsimustega. Osakonnas töötab kokku 5 inimest, nii juriidilise kui ka sotsioloogialase haridusega. Lastel, noortel ja täiskasvanutel on võimalik pöörduda ombudsmani poole telefoni, meili, kodulehe või otsese konsultatsiooni kaudu. Institutsioon on iseseisva eelarvega ning sõltumatu.

Lasteombudsman on oma töös kaasanud ka lapsi ja noori. Ühe kaasamise viisina on loodud nõuandev kogu, kuhu kuulub 10 erineva osalus kogemusega ja teadmistega noort, kes esindavad erinevaid Eesti laste- ja noorteorganisatsioone³². Laste õiguste osakond kaasab lapsi ja noori ka oma tegevuste planeerimisse ning läbiviimisesse (nt laste joonistuste konkurss, Justfilmi laste õiguste eriprogrammi kokkupanemine jms).

Info lasteombudsmani kohta on lastele kättesaadav spetsiaalse lapsesõbraliku kodulehe kaudu (www.lasteombudsman.ee). Info on kättesaadav nii eesti, vene kui ka inglise keeles. Info kodulehel on kättesaadav ka vaegnägijatele, võimaldades spetsiaalset seadistust. Kodulehe välimuse ja sisu osas toimusid samuti konsultatsioonid laste ja noortega. Infot institutsiooni eesmärkide ning tegevuste osas on võimalik kätte saada nii internetis (koduleht, Facebook) kui ka erinevate infovoldikute kaudu. Küll aga ei ole infovoldikuid tehtud eraldi nt punkt kirjas, mis võib takistada info jõudmist erivajadustega lasteni.

Laste õiguste osakonna meeskond on aastate jooksul tutvustanud oma tööd ja tegevusi vastavalt

27 Õiguskantsleri seadus - RT I, 22.12.2014, 8

28 Samas, § 1, lg. 8

29 Lasteombudsmani ülesanded. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lasteombudsmani-ulesanded>

30 Pariisi Põhimõtted – UNGA otsus nr A/RES/48/134 lisa 85, plenaaristung 20.detsember 1993

31 ÜRO 20.12.1993 resolutsiooni nr A/RES/48/134 lisa, peatükk „*Composition and guarantees of independence and pluralism*“

32 Eesti Gaidide Liidu Noortekogu, Eesti Noorteühendust Liit, Eesti Skautide Ühing, Eesti 4H, Kodutütred, MTÜ Lastekaitse Liidu noortekogu, Noored Kotkad, Õpilasesinduste Assamblee, Õpilasesinduste Liit, Ühise Eesmärgi Nimel

võimalustele, korraldades erinevaid infopäevi, seminare nii koolides lastele ja noortele kui ka valdkonna spetsialistidele.³³ Oma tegevusi on tutvustatud ka kohalike omavalitsuste juhtidele. Ombudsman tegeleb laste õiguste monitoorimisega³⁴, teostab järelvalvet, annab sisendeid seadusandlusesse, esindab laste huve erinevates poliitilistes diskussioonides (artiklid, pressiteated, temaatilised ümarlauad ja konverentsid, avalikud arutelud jt).

Antud pilootprojekti raames küsis läbiviija kõikidelt laste fookusgrupiintervjuudel osalenud lastelt ja noortelt nende teadlikkuse kohta lasteombudsmanist. Fookusgrupiintervjuudes osalenud 163-st lapsest oli lasteombudsmanist kuulnud vaid 10 last. Kõige vähem teadlikud olid vene emakeelega lapsed ja noored. Ka eesti õppekeelega lapsed ei olnud ombudsmanist kuulnud, samas nime järgi osati pakkuda, et tegemist võib olla laste õiguste eest seisva isikuga. Laste vähene teadlikkus lasteombudsmani institutsioonist joonistus välja ka Praxise ja lasteombudsmani poolt 2012. aastal läbi viidud Lapse õiguste ja vanemluse monitooringus, kus 80% lastest ei teadnud lasteombudsmani institutsioonist ega tegevustest. Monitooringust ilmnes, et eriti madal on teadlikkus Kirde-Eestis.

Positiivse asjaoluna ilmnes poolkinnises asutuses viibivate laste ja intervjueeritud erivajadustega laste kõrge teadlikkus lasteombudsmani (õiguskantsleri kantselei) institutsioonist. Laste teadlikkus oli kõrge tänu sellele, et õiguskantsleri kantselei oli nende asutuste lastega varem kokku puutunud tulenevalt oma ülesandest nende asutuste tegevuse üle järelevalve teostamisel.

33 Nt projekt „Minu esimesed triibulised“ jt. Täiendavalt on Lasteombudsmani tegevustega võimalik tutvuda Facebooki'i lehel.

34 Nt Karu, Marre; Turk, Pirjo; Suvi, Hella; Biin, Helen (2012). Lapse õiguste ja vanemluse monitooring.

OSALEMISÕIGUSE KAITSE

Näidik nr 4	Eksisteerivad mehhanismid, mis võimaldavad lastel oma osalemisõigust kohtu- ja haldusmenetlustes turvaliselt teostada
Kriteeriumi skaala: 2	Reeglid ja protseduurid laste teabe saamise õiguse, tasuta advokaadi kasutamise õiguse ja kohtumenetlustes ära kuulatud olemise õiguse tagamiseks kooskõlas Euroopa Nõukogu suunistega lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta on rakendatud vähemalt kahes kohtu- või haldusmenetluste valdkonnas, näiteks hooldusõigus ja suhtlus eramenetlustes; hooldus ja lastekaitse menetlustes; immigratsiooni- ja varjupaigamenetlustes; kriminaalõiguse menetlustes;

Võttes arvesse Euroopa Komisjoni uuringust³⁵, FRA lapsesõbraliku õigusemõistmise uuringust³⁶ ning olemasolevatest siseriiklikest analüüsides ja uurimustest tulenevaid andmeid, saab väita, et nii seaduslikul tasandil kui ka praktikas varieerub ligipääs kohtu- ja haldusmenetlust puudutavatele mehhanismidele olenevalt valdkonnast.

Lapse tema õigusest teavitamise ja selgitamise kord on seaduse tasandil reguleeritud nii kriminaalmenetluses, tsiviilkohtumenetluses kui ka halduskohtumenetluses³⁷. Samas on praktikas nende õiguste rakendamine tagatud ebaühtlaselt. Praktikas selgitab lapsele tema õigusi lapsega vahetult kokku puutuv spetsialist (nt politseinik, noorsoopolitseinik, kohtunik, lastekaitse- või sotsiaaltöötaja, lapsele määratud advokaat jt).

Prokuröridel, politsei- ja piirivalveametnikel ning kohtunikel on olemas lapse ärakuulamise juhendid (või toetavad materjalid)³⁸, kuid advokaatidel, lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatel ning kohtutäituritel eraldi juhised puuduvad. Õiguste selgitamiste toetamiseks on loodud mõned lapsesõbralikud voldikud³⁹. Eraldi on loodud vaid voldikud alaealisele tunnistajale „Tunnistajana kohtus“, kuid õigussüsteemis muus rollis osalevale alaealisele (süüdistatav, kannatanu) ei ole eraldi infomaterjale koostatud. Euroopa Liidu Põhiõiguste Agentuur andis välja 2014. aastal kohtus toimuva selgitamiseks internetipõhise lapsesõbraliku voldiku „Lapsesõbralik kohtupidamine: põhitõed“. Voldik on kättesaadav nii eesti, vene kui ka inglise keeles. Nimetatud materjali tutvustab lapsele kas kohus, prokurör või kaitsja. Osa nimetatud materjalides on kättesaadav nii eesti kui ka vene keeles, samas on puudulikud erivajadustega lastele ja noortele mõeldud materjalid, mis takistavad olulisel määral just erivajadustega laste ja noorte ligipääsu nende õiguste kaitsele. Seaduse kohaselt tuleb lapsele selgitada õigusi talle arusaadavas keeles ja viisil, vajadusel kasutades tõlki⁴⁰.

Õiguste tutvustamisel selgitatakse lapsele või lapse seaduslikule esindajale õigust kaitsjale ning perekonnaasjades määratakse lapsele automaatselt tema huve ja õigusi esindav advokaat⁴¹. Teistes menetlustes on lapse seaduslikul esindajal õigus esitada taotlus riigi õigusabile (TsMS § 181).

35 Study on children's involvement in judicial proceedings. Contextual overview for the criminal phase – Estonia. European Commission, DJ Justice. M. Haruoja, M. Meior, K. Nauts. 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.childreninjudicialproceedings.eu/docs/ContextualOverview/Estonia.pdf>

36 Lapsesõbralik õigusemõistmine – spetsialistide seisukohad ja kogemused. Kokkuvõte. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2015. Arvutivõrgus: <http://fra.europa.eu/en/press-release/2015/justice-needs-be-more-child-friendly-finds-fra>

37 Nt VTMS § 19; AMVS § 21; KrMS §§-s 34, 35, 38, 66, 70; TsMS § 552^{4t}

38 Nt Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 20.01.2015 käskkirjaga kinnitatud „Lapse kohtlemise juhend“ ning Riigi Peaprokuröri 29.06.2007 välja antud juhised „Alaealise erikohtlemine kriminaalmenetluses“

39 Nt voldik „Tunnistajana kohtus“; „Riigikohtu infovoldik õpilastele“

40 Nt KrMS § 68 lg 1, õigus tõlgile KrMS § 10; TsMS § 34, § 35; HKMS § 82 jt

41 Nt hagita perekonnaasjades määratakse lapsele riiklik esindaja ehk advokaat

Kriminaalmenetluses esindab kannatanu õigusi praktikas vaid prokurör ning kui süüdistataval alaealisel on automaatselt õigus riigi õigusabile, siis kannatanule tasuta õigusabi ei pakuta. Ohvrite direktiivi ülevõtmisega viiakse sisse tagastamatu riigi õigusabi raames alaealisele kannatanule õigusliku esindaja määramise võimalus.

Praktikas võib lapse õiguste kaitset takistada olulisel määral spetsialisti teadmatus ning vähesed oskused. Uuringud näitavad, et last intervjuerinud spetsialistidel on vähe teoreetilisi teadmisi (sh lapse parimast huvist, lapse arengust) lapse õigustest ja vähe praktilisi oskusi lapse intervjuerimiseks, lapsega kontakti saavutamiseks ning vestlemiseks.⁴²

Lisaks spetsialistide koolituse puudulikkusele võib lapse õigust kaitsele takistada lapse seadusliku esindaja (lapsevanem) teadmatus, suutmatus (nt väheste sotsiaalsete oskustega vanemad) või huvide konflikt ning kohaliku omavalitsuse vähene võimekus tugispetsialisti palkamisel (nt erivajadustega lapse vanemale abiks). Ohvrite direktiivi ülevõtmisega saab tulevikus teatud juhtudel kaasata ka tugiisikut.

Siseriikliku lapsendamise korraldamise protsessis küsib kohus lapse arvamust (Perekonnaseaduse § 151), mille alusel vähemalt 10-aastast last võib lapsendada tema nõusolekul, kui ta annab selle isiklikult, ning lapsendajale, kelle isik on talle teada (arvestada tuleb ka noorema kui 10-aastase lapse sooviga, kui lapse arengutase seda võimaldab). Haldusmenetluse alla kuulub ka alaealise saatmine alaealiste komisjoni alaealiste mõjutusvahendite seaduse alusel (AMVS)⁴³. Lapsel ja tema esindajal on alaealiste komisjonis kindlaksmääratud õigused, sh lapse osalusõigus ning õigus saada teavet (§ 21), sh esindaja määramist, kui esineb huvide konflikt. Samas esineb praktikas alaealiste komisjonide töös olulisi puudujääke eelkõige komisjoni suunatud alaealiste kohtlemisel. Nimetatud probleemidele on viidanud mitmed uuringud ja ekspertiisid⁴⁴, samuti viitasid samale probleemile ka fookusgruupiintervjuus osalenud lapsed ja noored.

Immigratsiooni- ja varjupaigamenetlustes (VSS) lähtutakse üldistest regulatsioonidest, sh EV Lastekaitse seadusest, väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadusest⁴⁵. Küll aga ei tohi haldusmenetluse seaduse kohaselt alaealine teha iseseisvalt menetlustoiminguid⁴⁶ ning siinkohal kehtivad muud haldusmenetluse põhimõtted (sh õigus kaitsele, õigus ütluste andmiseks jt). Positiivne on, et VSS sätestab §- s 67 eraldi haavatavate isikute kaitse (sh alaealised, saatjata alaealised, alaealiste lastega üksikvanemad jt). Ka välismaalaste seadus (VMS § 154) pöörab eraldi tähelepanu lapse õigustele ja huvidele, võimaldades ka alaealise ärakuulamist.

Pilootprojekti raames intervjueritud lapsed olid kokku puutunud perekonnaõiguse, halduskohtumenetluse (nt eestkoste seadmine) ning kriminaalmenetlusega. Oma elus hooldusõiguse küsimustega kokku puutunud lapsed on teadlikud sellest, et neil on õigus neid puudutavates asjades kaasa rääkida, tuues ka konkreetsed näited suhtlusest kohtunikuga ja lastekaitsetöötajaga. Kriminaalmenetlusega (sh väärteomenetlus) kokkupuutunud lapsed olid väga teadlikud oma õigustest, kuid rääkisid mitmetest juhtumitest, kus praktikas ei tundnud end piisavalt ärakuulatuna.

42 Nt K. Kask (2009), Erialaspetsialistide pädevus alaealiste tunnistajate ja kannatanute ülekuulamise kohta kriminaalmenetluses; K.Kask, (2015), Alaealiste kannatanute videosalvestatud ülekuulamiste analüüs

43 Alaealise mõjutusvahendite seadus - RT I, 13.12.2014, 64

44 Nt Õiguskantsleri ettekanne 15. 09.2009 „Rehabilitatsiooniteenuse kättesaadavus sõltuvushäiretega lastele“; A. Markina, M. Märton. Alaealiste karistuste tulemuslikkus. Tartu Ülikool, Tallinn, 2008; I.E.Rannala, Dialoogi olulisusest töös riskikäitumisega noortega alaealiste komisjonide näitel. Doktoritöö. Tallinna Ülikool, Tallinn, 2014 jt

45 Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus - RT I, 23.03.2015, 28

46 HMS § 12

OSALEMISÕIGUSE KAITSE

Näidik nr 5	Kehtestatud on lapsesõbralikud kaebuste protseduurid
Kriteeriumi skaala: 2	Kaebuste protseduurid on vähemalt neljas valdkonnas ulatuslikult kättesaadavad ning on tõendeid ka kehtestatud menetlusjärgsetest, viite ja reageerimismehhanismidest

Üldiselt on kaebuste esitamise info ning protseduurilised reeglid seadusega kehtestatud. Reeglina kehtivad lastele üldised kaebuste esitamise protseduurid, kuid erijuhtudel on kehtestatud ka spetsiaalsed lapsesõbralikud võimalused.

Tsiviilkohtumenetluses (nt perekonnaasjades) on vähemalt 14-aastaselt lapsel teda puudutavates asjades kaebeõigus (§ 553). Tsiviilkohtumenetluse regulatsiooni saab kohaldada ka halduskohtumenetluses. Alla 14-aastased alaealised võivad kohtus esitada kaebust oma seadusliku esindaja kaudu või riigi poolt määratud esindaja (advokaadi) kaudu. Sama seaduse § 553 lg 2 kohaselt tuleb määrused, millele laps võib määruskaebuse esitada, talle isiklikult teatavaks teha. Praktikas on lapsed ise esitanud kaebusi väga vähe, regulatsioon ei anna ühtset vastust, kes peaks lapsele tema kaebeõigust tutvustama (kas seda selgitab kohtunik, lapsele määratud esindaja või lastekaitsetöötaja/sotsiaaltöötaja).⁴⁷ Uue lastekaitseadusega (§ 36) reguleeritakse lasteasutuses viibiva lapse arvamus ja kaebuse esitamise õigust. Seaduse kohaselt peab lasteasutus looma tingimused, mis aitavad tagada lapse õigust esitada arvamust ning kaebeõigust.

Lapse kokkupuutel piirivalve- või politseiametnikuga väärteomenetluse raames on ametnikul kohustus last tema õigustest teavitada, tehes vastav märge ka menetlustoimingu protokollis (vt MS § 49). Noorsoopolitsei sõnul püüavad nad tutvustada lapsele tema kaebeõigust lapsesõbralikul viisil, arvestades lapse vanust ja arengutaset. Lapsele antakse kaasa ka protokoll, mis on kättesaadav nii eesti, vene kui ka inglise keeles. Lapse sattumisel alaealiste komisjoni on lapsel ning tema seaduslikul esindajal õigus esitada taotlusi, kaebusi, vaideid (Alaealise mõjutusvahendite seadus, § 6³ lg 1; § 22 lg 1 p 3).

Immigratsioonimenetluses on lapsel võimalik kaebeõigust teostada, kuid laste suhtes ei ole teostatud erikorda ning kehtib üldine regulatsioon. Üldist infot erinevate liikide kaebeõiguste osas on lapsel võimalik saada ka internetist, kuid vähesed struktuurid on pööranud eraldi tähelepanu just lastele ja noortele mõeldud infole. Eraldi lastele ja noortele mõeldud infot on võimalik saada PPA spetsiaalsel leheküljel Lõvi Leo, kuid see on kättesaadav vaid eesti keeles ega ole kohandatud erivajadustega lastele. Internetikeskkonnas on politsei sõnul laste ja noorte seas hästi teada veebipolitseinikud (veebikonstaablid)⁴⁸, kelle poole saab pöörduda erinevate kanalite kaudu, sh suhtlusvõrgustiku Facebook ning ka venekeelsete veebikeskkondade kaudu. Lastel on võimalik esitada kaebusi nii suuliselt kui ka kirjalikult.

Noortevanglasse sattunud noortele tutvustatakse kohe alguses nende õigusi ning küsimuste või murede tekkimisel on neile toeks nende kontaktisik, kes on praktikas esitanud noorte eest ka näiteks määruskaebusi.

Üleriigiline lasteabi telefoni nr 116 111 võimaldab lastel mure korral infot saata, sh infot võimaliku kaebeõiguse osas (sh Skype, online nõustamine kodulehel). Lasteabi teenus ei ole otseselt mõeldud erinevate menetlusprotsesside kaebeõiguse teostamiseks, kuid lapsed saavad lasteabitelefoni helistada (või pöörduda kirja teel) mistahes nõu ja info saamiseks (sh kaebuse esitamine) ning Lasteabi töötajatel on kohustus abivajadusest teavitada kas politseid, lastekaitsetöötajat (LKS § 58,

⁴⁷ Vanema hooldusõiguse määramise uuring. RAKE, Tartu, 2013. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/www_ut/vanema_hooldusõigus_loppraport_isbn.pdf

⁴⁸ Eestis tegutseb 3 veebipolitseinikku

§32). Lapsed saavad kaebusi esitada ka erinevate internetifoorumite kaudu, nt lapsemure.ee.

Kokkupuutel haldusstruktuuridega (sh sotsiaalsüsteemiga) kehtivad lapse suhtes üldised kaebeõiguse teostamise võimalused, esitades avaldus vastavale haldusorganile. Haldusmenetluse reeglite alusel on haldusorganil menetlustähtaegadest teavitamise kohustus, sh kaebetähtaegadest. Infot kaebuste esitamise korra kohta on võimalik saada asutuselt endalt või järelvalvet teostavalt asutuselt. Kohaliku omavalitsuse tegevuse või tegevusetuse osas on lapse esindajal õigus esitada kaebus, kuid ka siin puudub spetsiaalselt lapsele mõeldud protseduure ning kehtib üldine kord⁴⁹. Praktikas on harvad juhtumid, kus lapsed on esitanud kohaliku omavalitsuse üksuste suhtes kaebusi. Lapse või lapse seadusliku esindaja esitatud kaebuse menetlemisel kehtib üldine haldusmenetluse regulatsioon.

Puudub lapsesõbralikus vormis erinevaid teenuseid ja valdkondi ühendav ja tutvustav lehekülg lastele ja noortele (tervishoid, sotsiaal, haridus, õiguskaitse, noorsootöö jt). Ministeeriumide ja teiste avalikke teenuseid pakkuvate organisatsioonide ja institutsioonide kodulehed ei toeta lapse informeerimist ega info kättesaadavust.

Üldiste õigusriivete korral avalike ülesandeid täitvate asutuste tegevuste või tegevusetuse osas on lastel võimalik pöörduda Õiguskantsleri poole. Õiguskantsleri poole on kõige enam pöördutud seoses haridusega seotud kaebuste lahendamisega. .

Haridusvaldkonnas (sh erikoolid) reguleerib kaebuste esitamise korda peamiselt Põhikooli- ja Gümnaasiumiseadus, mille alusel kehtestatakse kooli personali, õpilaste jt õigused ja kohustused kooli põhimäärusega (PGS § 66). Fookusgrupiintervjuudest ilmnes, et õpilased esitavad eelkõige kaebusi suuliselt oma klassijuhatajale, kooli sotsiaaltöötajale, kooli psühholoogile. Harva esitatakse kirjalikult kaebusi kooli õpilasesindusele.

Tervishoiuvaldkonnas ei ole eraldi välja töötatud lapsesõbralikke kaebuste esitamise protseduure ning kehtivad üldised regulatsioonid. Eraldi on laste kaebustele pööratud tähelepanu Lastehaiglas, kus lastele tutvustatakse nende õigusi (sh kaebeõigus) lapsesõbralike voldikute kaudu ning täiendav informatsioon on kättesaadav ning selgesti eristatav ka haigla kodulehel (www.lastehaigla.ee).

Lastetasutustes teostab tervist puudutavate küsimuste suhtes järelvalvet Terviseamet, kuid ametile saab esitada ametlikku kaebust vaid lapse seaduslik esindaja⁵⁰ või laiendatud teovõimega alaealine isik ise.

49 Vabariigi Valitsuse seaduse § 85 lg 4

50 Nt Õiguskantsleri 23.12.2014 (nr 7-7/140816/1405309) soovitus Terviseametile õiguspärasuse ja hea tava järgimiseks. Riiklik järelvalve kontrolltööde planeerimise üle. Arvutivõrgus:
http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_soovitus_pohioiguste_ja_-_vabaduste_paremaks_tagamiseks_riiklik_jarelevalve_kontrolltoode_planeerimise_ule.pdf

OSALUSE EDENDAMINE JA OSALUSEST TEAVITAMINE

Näidik nr 6	Lapse osaluse alane koolitus on lisatud lastega ja laste jaoks töötavate spetsialistide koolituskavadesse
Kriteeriumi skaala: 1	Vähemalt kahele eelnimetatud spetsialistide rühmale antakse mõningaid kursuseid ja teavet laste ja noorte osaluse kohta ja nende õiguse kohta olla ära kuulatud

Oma töös igapäevaselt laste ja noortega kokku puutuvate spetsialistide ettevalmistus ning koolitus lapse osalusõiguse teemal varieerub. Suuremad puudused esinevad oma töös harvemini lastega kokkupuutuvate spetsialistide koolituses. Lapse õigustele pööratakse enam tähelepanu täiendkoolitustes ning vähem baaskoolitustes.

Õigusvaldkonnas tegutsevate spetsialistide baaskoolituses on kõige paremini laste osalusõiguse ja kaasamisvormide osas kaetud noorsoopolitsei tudengitel. Eraldi saavad lapse õiguste ning osalusõiguse koolitust alaealiste kriminaalrajade menetlemisele spetsialiseerunud uurijad.⁵¹ Juristide (sh tulevaste kohtunike, prokuröride, advokaatide, kohtutäiturite jt) baashariduses puudub ettevalmistus lapse õigustest, sh osalusõigusest. Täiendkoolituse raames on kohtunikel toimunud erinevad lapse osaluse alased koolitused (lapse õiguste teooria, lapse vajadused ja arenguetapid, lapse ärakuulamine)⁵². Mõningal määral on sellele pööranud tähelepanu ka Eesti Advokatuur. Noortevanglas noortega töötavad ametnikud on läbinud erinevaid lapse osalust ning lapse toetamist puudutavaid täiendkoolitusi.⁵³

Haridustöötajate (alusharidus, klassiõpetaja, eripedagoogid) baaskoolituses käsitletakse lapse osalust eelkõige pedagoogilisest vaatenurgast (kuidas lapsi õppeprotsessi kavandamisse kaasata)⁵⁴. Konsultatsioonist õpetajatega selgus, et puudulik on õpetajate ettevalmistus hariduslike erivajadustega õpilaste kaasamiseks. Vähesel määral keskendutakse lapse õigustele, sh lapse osalusõigusele. Lapse osalus on baashariduses tugevalt käsitletud eelkõige tulevaste noorsootöötajate (laste ja noorte juhid, noortekeskuste töötajad jt) õppekavades.⁵⁵ Just noorsootöötajate baashariduse ning noortega töö aluspõhimõtteks on osalus ja osalusõigus⁵⁶.

Sotsiaaltöötajate ja lastekaitsetöötajate baasväljaõppes on lapse õigusi ja lapse osalusõigust käsitletud vähesel määral.⁵⁷ Nimetatud asjaolule viitasid ka konsultatsioonides osalenud lastekaitse- ja sotsiaaltööspetsialistid. Eraldi on just lapse osalusõigusele pööratud tähelepanu Tartu Ülikoolis loodud lapse õiguste ja heaolu õppemoodulis.⁵⁸ Seoses uue lastekaitseadusega on väljatöötamisel lastekaitsetöötajate ja sotsiaaltöötajate täiendkoolituskavad, mis hakkavad käsitlema olulisel määral lapse õigusi, sh lapse osalusõigust.⁵⁹ Intervjuueeritud praktikud tõid välja, et nende õpingute ajal pöörasid ülikoolid praktiliselt kliendiga suhtlemise oskuse arendamisele vähe tähelepanu.

Perekonnas hooldajatel (perekonnast eraldatud laste või vanemliku hoolitsuseta laste hooldajad) on

51 Nt Sisekaitseakadeemia korraldab spetsiaalseid koolitusi alaealiste kriminaalrajade menetlemisele spetsialiseerunud uurijatele. Koolituse on läbinud kokku 47 politseinikku.

52 Kohtunike koolitusi korraldab Riigikohtu koolitusosakond, prokuröride koolitusi korraldab Riigi Prokuratuur

53 Nt MDFT programm, AMI koolitus

54 Nt TÜ-s käsitleb seda aine „Õpetaja identiteet ja juhtimine“ aine raames

55 Noorsootöös toimuvad koolitused noorsootöötajate koolituskava alusel

56 Noorsootöö seaduse üheks põhimõtteks on - noorsootööd tehakse noorte jaoks ja koos noortega, kaasates neid otsuste tegemisse (§ 4, lg 2, p.1)

57 Nt TÜ-s käsitletakse osalusõigust järgmiste ainete raames: Sotsiaaltöö laste, noorte ja peredega (6 EAP); Lapsepõlvesotsioloogia (3 EAP); MA aine Lastekaitse ja sotsiaaltöö peredega (6 EAP)

58 Lapse õiguste ja heaolu õppemoodul on Eesti ainus lapse õigustele keskenduv interdistsiplinaarne õppemoodul, mis loodi MTÜ Lastekaitse Liit projekti „Lapse hääl!“ raames.

59 TAI (Tervise Arengu Instituut) koolitusprogrammi väljatöötamine lastekaitsetöötajatele; LaKS § 19

seadusest tulenev koolituskohustus⁶⁰, kuid ükski olemasolevatest koolitustest ei käsitle otseselt lapse õiguste või osalusõiguse teematikat (vt eelpool käsitletud lastekaitse/sotsiaaltöötajate ettevalmistust). Asenduskodutöötajate koolituse osas on samuti seadus seadnud konkreetsed nõuded⁶¹ ning mõned asenduskodu teenust pakuvad või huvikaitset teostavad organisatsioonid (nt Igale Lapsele Pere) organisatsioonid pakuvad personalile täiendavalt laste õiguste ja osalusõigust puudutavat koolitust (nt SOS-Lasteküla Eesti Ühing).

Kodanikuühiskonna (kogukonnatöötajad) tasandil esindab Eestis vabariikliku Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit (EMSL), koondades 108 liikmesorganisatsiooni üle Eesti. EMSL pakub koolitusi nii oma liikmetele kui ka kaasamis- ja osalusõiguste avalikule sektorile, kuid kahjuks ei ole lapse õigustele seni tähelepanu pööratud. MTÜ Lastekaitse Liit on pakunud korduvalt aastate jooksul lapse osalusõiguse teemal koolitust oma 34 liikmesorganisatsioonile üle Eesti.

Riigikantselei on korraldanud üldisi kaasamise head tava puudutavaid koolitusi. Maavalitsuste töötajatele on täiendkoolituste raames pakutud mõningaid laste õiguste, sh lapse osalusõigust puudutavaid koolitusi, seminare, infopäevi.

60 Sotsiaalhoolekande seadus, § 25²

61 Sotsiaalhoolekande seadus, § 15⁹

OSALUSE EDENDAMINE JA OSALUSEST TEAVITAMINE

Näidik nr 7	Lastele antakse teavet nende osalemisõiguse kohta
Kriteeriumi skaala: 2	Vahel tehakse erinevas vanuses lastele kättesaadavaks erinevas vormis lapsesõbralikku teavet, sealhulgas Braille' kirjas, näiteks laste ühenduste, teenuste, strateegiate, õiguste, konsultatsioonide ja riikliku juhendamise kohta

Riigi tasandil antakse lastele teavet osalusõiguse kohta väga erinevate allikate ja tegevuste kaudu. Osalusõigusest teavitamisega tegelevad nii riiklikud institutsioonid (erinevad ministeeriumid, allasutused) ja organisatsioonid (nt Eesti Noorteühenduste Liit, lasteombudsman) kui ka erinevad noorteorganisatsioonid (nt skaudid, gaidid, kodutütred, TEN) ja teised mittetulundusühingud (MTÜ Lastekaitse Liit, EÕEL, ANK).

Riigi tasandil tegeleb peamiselt laste ja noorte osalusõigusest teavitamisega Eesti Noorsootöö Keskus, mis on Haridus- ja Teadusministeeriumi allasutus. MTÜ Lastekaitse Liit poolt 2013. aastal läbi viidud uuringust selgus, et kõige vahetumalt teavitatakse lapsi ja noori osalusõigusest erinevate noortekeskuste ja noorteühenduste kaudu, nii kodulehe, uudiskirjade kui ka erinevate suhtlusvõrgustike kaudu (nt Facebook, VKontakte). Suurt rõhku pannakse ka avalikele üritustele, infopäevadele, erinevaid projekte tutvustavatele materjalidele nii eesti kui ka vene keeles. Kohalikul tasandil saavad noored osalemisvõimalusest otsustusprotsessides infot osalus kogudel, noortevolikogudes, noortekogudes (15 maakondlikku noortekogu). Suur osa infost liigub noorelt-noorele. Osalusõigusele pööravad suur tähelepanu erinevate organisatsioonide noortekogud/nõuandvad kogud (nt lasteombudsmani noorte nõuandev kogu, MTÜ Lastekaitse Liit Noortekogu jt).

MTÜ Lastekaitse Liit alustas 2014. aastal üleriigilise Noorteparlamendi⁶² projektiga, mis on üles ehitatud just noorte teadmiste suurendamisele osalusest ning osaluseks võimaluste loomisele. Mitmed noorteorganisatsioonid, institutsioonid ja mittetulundusühingud tegelevad regulaarselt laste teavitamisega nende õigustest, sh osalusõigusest.⁶³ Infot edastatakse enamasti nii eesti kui ka vene keeles. Info edastamise kõrval on oluline ka praktikas laste ja noorte kaasamine ja osalusvõimaluste loomine ning siinkohal on kõige enam puudujääke erivajadustega laste ja noorte kaasamises.

Koolis saavad õpilased infot vahetult ainetundide raames (nt ühiskonnaõpetuse tund) kui ka kooli õpilasesinduste olemasolul õpilasesinduse kaudu.⁶⁴ Uuringud näitavad, et kõige enam saavad lapsed ja noored infot osalusõigusest just haridussüsteemis; samas aga sõltub lastele osalusõigusest info edastamine tihti konkreetsest õpetajast ning õpilasesinduse aktiivsusest, ega pruugi seega alati aset leida.⁶⁵ Laste küsimustikust selgus, et kõige enam saavad lapsed teada oma õigusest avaldada arvamust koolis.⁶⁶ Euroopa Noored võimaldavad erinevate projektide avatud taotlusvoorude kaudu esitada just lastel ja noortel endal projektitaotlusi oma tegevuste elluviimiseks.⁶⁷

Laste seas kõige paremini tuntud infotelefoni nr on 116 111, mis on abitelefoninumber ning kust saab vajadusel ka muud infot. Loodud on erinevaid portaale (nt lasteabi.ee;) Institutsioonides

62 Noorteparlamendi projekt kasvas välja MTÜ Lastekaitse Liit projektist „101 Last Toompeale“

63 Eesti Noorteühenduste Liit, Eesti Õpilasesinduste Liit, Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, Tegusad Eesti Noored, lasteombudsman, MTÜ Lastekaitse Liit jt

64 HTM andmetel on Eestis kokku 533 kooli (algkool, põhikool, gümnaasium, lasteaed-alkool, lasteaed-põhikool) ning nendest 164 koolis tegutsevad õpilasesindused, jõudes seeläbi pea 100 000 õpilaseni

65 Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis. Kokkuvõtte uuringust, 2014; Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides, 2013. MTÜ Lastekaitse Liit

66 24,8 % venekeelsetest vastajatest ning 24,3 % eestikeelsetest vastajatele rääkis viimase aasta jooksul õigusest avaldada arvamust õpetaja

67 Nt projektitaotlused noortevahetuste läbiviimiseks jt

(asenduskodus) või muudes kasvatuseritingimustega asutustes saavad lapsed ja noored teavet otse asutuse töötajatelt nii suuliselt kui ka kirjalikult erinevate käsiraamatute ja voldikute kaudu.⁶⁸

Laste küsitlusest ilmnes, et kõige vähem tunnevad lapsed, et nende sõnal on võimu riigis.⁶⁹ Fookusintervjuudes ja küsimustikust ilmnes, et lisaks koolist saadu infole osalusõiguse kohta räägitakse lapsele tema osalusõigusest ka kodus (perekonnas). Lapsed vanuses 7-10 eluaastat saavad peamiselt infot kodust.

Vähem teadlikud on vene emakeelega lapsed ja noored ning erivajadustega lapsed ja noored. Konsultatsioonides osalenud lapsed nendivad, et koolis saavad osaleda ning oodatakse osalema aktiivseid lapsi. Intervjueeritud asendushooldusel viibivad lapsed ei teadnud, et neil on õigus kuuluda noorteorganisatsioonidesse ning töid välja nii kooli kui ka kohaliku omavalitsuse passiivsust laste kaasamisel ja osalusvõimaluste loomisel.

68 Nt on kehtestatud hea tava ning kord Tallinna Laste Turvakeskuses või SOS-Lastekülas

69 Küsimustiku küsimusele „Milline mõju on Sinul oma elu puudutavates küsimustes kaasa rääkimisel“, valisid vastusevariandi „Minu arvamusel ei ole mõju“ 33,5 % eestikeelsetest vastajatest ja 36,8 % venekeelsetest vastajatest

OSALUSE JAOKS RUUMI LOOMINE

Näidik nr 8	Lapsed ja noored on kohalikul, regionaalsel ja riiklikul tasandil konsultatiivsetes valitsusorganites esindatud, sealhulgas omaenda organisatsioonide kaudu
Kriteeriumi skaala: 3	Riikidele ja kohalike omavalitsuste valitsusorganitele on seadusega pandud kohustus lastega konsulteerida ja luua ruum laste ärakuulamiseks ja nende vaadetega arvestamiseks läbi lastefoorumite, kus on esindatud erinevas vanuses erinevate võimete ja taustadega tüdrukud ja poisid

Konsultatiivsetesse protsessidesse kaasatakse kõige enam Eesti Noorteühenduste Liitu (ENL), Eesti Õpilasesinduste Liitu (EÕEL), Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendust (ANK), MTÜ Lastekaitse Liidu kaudu. ENL on katusorganisatsioon, mis ühendab endas 43 Eestis tegutsevat noorteühingut, 15 maakondlikku noortekogu ja 70 noortevolikogu. EÕEL ühendab endas 164 erineva kooli õpilasesindust, esindades seeläbi pea 100 000 õpilase arvamusi ja huve. ANK ühendusse kuulub 115 noortekeskust kohalikes omavalitsustes (kokku on Eestis 220 noortekeskust). MTÜ Lastekaitse Liit ühendab endas 34 liikmesorganisatsiooni, moodustatud on eraldi noortekogu ning erinevad nõuandvad kogud mitmete projektide all (nt Targalt interneti noortepaneel), lastelaagrid jt.

Nimetatud organisatsioone kaasatakse erinevate riiklike strateegiliste dokumentide koostamisel, seadusandluse väljatöötamisel, erinevate programmide (nt ennetusprogrammid) väljatöötamisel.⁷⁰ Mitmed noorte õigusi esindavad organisatsioonid saavad küll osaliselt riiklikust eelarvest rahastust, kuid tihti on need ressursid piiratud.

Organisatsioonidel on võimalik ka iseseisvalt oma arvamust ning seisukohti avaldada. Nimetatud organisatsioonid on avatud kõigile lastele ja noortele, olenemata nende soost, rahvusest, erivajadusest või muudest erisustest. Noorsootöö üheks peamiseks põhimõtteks on avatus. [Kodanikuühiskonna arengukava 2015-2020](#) keskendub kodanikuühiskonna tõhustamisele, sh laste ja noorte kui täisväärtuslike kodanike kaasamisele.

Puuetega inimeste eest seisvate organisatsioonide ning noorteorganisatsioonide arvates on mõneti kehvemini esindatud erivajadustega laste huvid ja heaolu. Positiivse arenguna on viimastel aastatel loodud erivajadusega noorte endi poolt noorteorganisatsioone. Lisaks nimetatud organisatsioonide kaasamisele konsulteerivad mitmed riigiasutused erinevate sihtrühmadega arengukavade jt strateegiliste dokumentide koostamisel.⁷¹ Lisaks nimetatutele tegutsevad Haridus- ja teadusministeeriumi juures Õppurite Nõukoda ja Noortepoliitika Nõukogu.

Kohalikul tasandil saavad lapsed ja noored otseselt mõjutada ning kaasa rääkida otsustusprotsessides (osaleda volikogude koosolekutel, esitada vastuväiteid ja ettepanekuid, algatada uusi projekte) maakondlike noortevolikogude⁷² ning osaluskogude kaudu, kuid ka siin erineb kaasamise aktiivsus ja praktika omavalitsuseti.⁷³ Aktiivsemaks muutuvad aastast aastasse ka erivajadustega noored (nt puuetega noorte organisatsioon SPNO). Aastal 2015. asutati ka Eesti LGBT Ühingus eraldi noortegrupp, kelle kaudu tehakse eestkostetööd riigi tasandil.

⁷⁰ Nt Noortevaldkonna arengukava 2012-2020 väljatöötamisel, lastekaitseaduse väljatöötamisel jt

⁷¹ Nt Sotsiaalministeerium konsulteeris asendushoolduse rohelise raamatu koostamisel asenduskodus viibivate lastega; Keskkonnaministeerium on keskkonnaküsimuste arutamisesse kaasanud lapsi ja noori läbi Eesti Keskkonnaühenduste Koja

⁷² Kõigi maavalitsuste juures tegutsevad maakondlikud noortekogud ning kohalike omavalitsuste juures noortevolikogud

⁷³ 2013. aasta uuringus „Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides“ ku simusele „*Kas olete kaasanud lapsi omavalitsuse arengukavade koostamisesse?*“ vastanute (115) kinnitasid ainult 12,2% vastanud KOV-idest, et kaasavad lapsi alati omavalitsuse arengukavade koostamisesse

Asendushoolduselt lahkunud noored on ühinenud nt MTÜ-s Eesti Asenduskodude Laste Liit, mis seisab laste ja noorte huvide eest riiklikes ja kohalikes võimu- ja valitsemisorganites.

Alates 2014. aasta märtsist tegutseb MTÜ Lastekaitse Liit eestvedamisel ning koostöös teiste noorteorganisatsioonidega üle-eestiline Noorteparlament. Noorteparlament kasvas välja Lastekaitse Liidu 22 aastat tegutsenud projektist „101 Last Toompeale“. Noorteparlamendi eesmärgiks on koguda üle Eesti erinevate laste ja noorte mõtteid ja ettepanekud (eelfoorumid) erinevate ühiskonnaprobleemide lahendamiseks. Algatus toimib kindla struktuuri järgi, mille tulemusena esitavad 101 delegaati parlamendisaadikutele ühise dokumendi konkreetsete ettepanekutega.

Kokkuvõtvalt on kõige suuremaks probleemiks erivajadustega ning sotsiaalselt vähemkindlustatud laste kaasamine. Peamiselt osalevad niigi aktiivsemad ning oma õigustest teadlikumad lapsed. Vähene on laste aktiivsus ja teadlikkus sotsiaalselt rasketest oludest pärit perekondadest. Ka noorte huve esindavatel organisatsioonidel on keeruline vähemaktiivsete laste huve esindada.

OSALUSE JAOKS RUUMI LOOMINE

Näidik nr 9	Lastele suunatud avalike teenuste tagasisidemehhanismid on paigas
Kriteeriumi skaala: 2	Vähemalt nelja nimetatud avaliku teenuse puhul on nõutav tagasiside süsteemide rakendamine, sealhulgas hindamisvormide, küsitluste ja kaebuste mehhanismide kaudu

Lastelt ja noortelt küsitakse tagasisidet üldjuhul suuliselt. Olemasolevatest uuringustest, läbiviidud laste küsitlusest ning spetsialistidega konsultatsioonist selgus, et kõige laialdasem on tagasiside küsimine haridus- ning noortevaldkonnas (koolis, noortekeskustest, huviringides).⁷⁴

Haridusvaldkonnas küsitakse lastelt tagasisidet erinevate ankeetide ja küsitluste kaudu. Harvemini kasutatakse avatud vestlusi. Üheks tagasiside andmise vormiks on koolis toimuvad arenguvestlused, kuid arenguvestluste läbiviimise praktika on erinev ning mõnedes koolides puudulik, kuivõrd arenguvestlused ei ole enam kohustuslikud ning nende pidamine sõltub kooli kodukorrast ning juhtkonnast.

Maavalitsused täidavad kohalike omavalitsuste suhtes järelvalveülesandeid. Neli maavalitsust osalesid 2013. aastal Sotsiaalministeeriumi pilootprojektis, kus tutvustati AudTrain⁷⁵ järelvalve meetodit (järelvalve läbiviimine lasteasutustes), sealseid esindajad on vastavat koolitust saanud.⁷⁶ MTÜ Lastekaitse Liit 2013. aastal läbi viidud uuringus⁷⁷ kinnitas enam kui kolmandik vastajatest (kokku vastas 115 omavalitsust), et nad ei ole lastelt ja noortelt tagasisidet küsinud ega lastele ja noortele tagasisidemehhanisme loonud. Sama uuringu raames tõdesid lapsed, et juhul, kui neilt on arvamust küsitud, siis ei ole enamasti sellele omakorda tagasisidet antud.

Antud pilootprojekti raames konsultatsioonis osalenud asutused (eelkõige asenduskodud, poolkinnised asutused) pidasid tagasisidestamist väga oluliseks, ühtlasi antakse nendes asutustes omakorda tagasisidet tehtud muudatustest või põhjendustest ka asutustes viibivatele lastele. Enamasti antakse tagasisidet suuliselt. Asenduskodus ning teistes laste hoolekandeesutustes tuleb uue lastekaitseasutusega kohustus lapse seisukoha väljaselgitamiseks ning arvestamiseks (§ 36). Praktikas esineb erinevat lähenemist, kuid peamiste tagasiside allikatena kasutatakse suuliseid vestlusi. Hoolekandeteenustel viibivatelt lastelt küsivad omavalitsuse töötajad (sh järelvalvet teostavad spetsialistid) tagasisidet teenuse kvaliteedi osas suuliselt või kirjalikult.⁷⁸

Osalus kogudes ning noortekeskustes ja noortekogudes on tagasisidestamise mehhanismid paigas. Lastelt ja noortelt küsitakse tagasisidet nii suuliselt kui ka kirjalikult erinevate ankeetide ja küsimustike kaudu. Suulise tagasiside korral kasutatakse enamasti mitteformaalseid harjutusi, arutelusid (sh tehakse ühiseid aruteluväljasõite).

Nii projekti raames läbi viidud suulistest konsultatsioonidest lastega kui ka MTÜ Lastekaitse Liit poolt läbi viidud uuringutest (2013; 2014) ilmnes, et just noortevaldkonnas on tagasisidemehhanismid olemas ja toimivad võrdlemisi hästi.

Haridus- ja teadusministri määrusega⁷⁹ on kehtestatud haldusjärelvalve prioriteedid, läbiviimine ja

74 48,7% laste küsitluste eestikeelsetest vastajatest ning 70,2% venekeelsetest vastajatest ei ole hindamislehe või küsimustiku täitmisel mingit tagasisidet saanud

75 AudTrain meetodi komponendiks on lastega rääkimine

76 SOM on ette valmistamas täiendavaid koolitusi asendushoolduse osas järelvalve tõhustamiseks ESF 2014-2020 raames

77 Uuring „Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides“ viidi läbi koostöös Eesti Linnade Liidu ja ENL'ga

78 Vajadusel saavad ametnikud kasutada AudTrain tõlgitud materjale intervjuude läbiviimisel

79 Haridus- ja teadusministri määrus Haldusjärelvalve prioriteedid, temaatilise järelvalve teostamise, selle tulemuste

tulemuste vormistamine. Järelevalve teostamise meetoditeks on võimalus viia läbi rahuloluküsitlusi ning vestlusi õpilastega. Omavalitsused on praktikas kasutanud antud võimalusi harva. Uuringus „Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis“ tuli välja, et vaid 36 % küsitletud lastest ja noortest (kokku osales uuringus 1787 õpilast) on tagasisidet antud.

Mõned tervishoiuteenuse osutajad on just lastelt ja noortelt küsinud teenuse osutamise kohta tagasisidet. Üldhaiglad ei ole laste ja noorte jaoks tagasiside andmise hõlbustamisele eraldi tähelepanu pööranud. Eraldi on laste ja noorte käes küsitud tagasisidet Lastehaiglas. Lastehaiglas on olemas ka spetsiaalsed juhised ja regulatsioonid tagasiside küsimiseks (sh standardid) ning lastele antakse ka vastavat infot (lapsesõbralikud voldikud).⁸⁰

Mitmed teised laste ja noortega kokkupuutuvad organisatsioonid (nt noortelaagrid, noorteühendused jt) peavad tagasisidestamist samuti väga oluliseks. Lastelt küsitakse tagasisidet kirjalikult ning suuliselt, kasutades erinevaid mitteformaalse õppe meetodeid.⁸¹

Antud projekti raames läbi viidud ankeetküsitlusest selgus, et kõige enam on lastelt küsitud arvamust/tagasisidet koolis (45,5 % eestikeelsetest vastustest ning 43,4 % venekeelsetest vastustest). Samas vaid 30 % vastanutest on hiljem saanud tagasisidet varasemalt antud tagasisidega arvestamise kohta (kas suuliselt või kirjalikult).

vormistamise ja tulemustest teavitamise kord 2015/2016. õppeaastal

80 Nt Haiglas oleva lapse õiguste Lissaboni deklaratsiooni tutvustav lapsesõbralik voldik „Lapse õigused haiglas“

81 Nt Kloogaranna lastelaagris, MTÜ Lastekaitse Liit Remniku ja Pivarootsi lastelaagrites palutakse lastel anda tagasisidet ning luuakse selleks ka võimalused

OSALUSE JAOKS RUUMI LOOMINE

Näidik nr 10	Lapsi ja noori toetatakse nende osalemisel ÜRO Lapse õiguste konventsiooni ja Lapse õiguste komitee ning vastavate Euroopa Nõukogu aktide ja konventsioonide (siin ja edaspidi: laste õiguste alased aktid) alaste valitsusväliste aruannete koostamises
Kriteeriumi skaala: 2	Kogutakse paljude erineva taustaja olukorraga laste ja noorte vaateid laste õiguste alaste aktide rakendamise kohta

Rahvusvaheliste aktide täitmist monitoorivatest aruannetest on kõige enam konsulteeritud otse laste ja noortega just Lapse õiguste konventsiooni aruande koostamisel. Eesti esitas 2014. aasta juulis kolmanda ja neljanda perioodilise aruande ÜRO Lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta. Konventsiooni aruannet koostati koostöös erinevate partneritega, sh mitmete noorteorganisatsioonidega või laste ja noorte heaolu edendavate organisatsioonidega,⁸² eraldi toimusid mitmed konsultatsioonid ka otse laste ja noortega.⁸³

2015. aasta sügisel esitatakse MTÜ Lastekaitse Liit eestvedamisel täiendav aruanne mittetulundusühingute poolt (nii noorteorganisatsioonid kui ka noorte heaolu edendavad ja heaolu eest seisvad organisatsioonid).⁸⁴ Aruande koostamisel kaasatakse lapsi ja noori nii suuliste kui ka erinevate kirjalike kaasamisvormide kaudu. MTÜ Lastekaitse Liit viis aastal 2013-2014 ellu projekti „Lapse hääl!“ eesmärgiga saada aruandesse sisendit just lastelt ja noortelt. Projektis osalesid lapsed ja noored Kagu-Eestist. Projekti elluviimist toetas rahaliste vahenditega ka riik. Aruande koostamise on kaasatud erinevas vanuses ning erineva osalemiskogemusega lapsi, suurt rõhku on pandud ka vähemate võimalustega ning haavatavamate rühmade lastele (nt asenduskodu, sotsiaalsüsteemi sattunud lapsed, vähemused jt). Kaasamiseks on kasutatud erinevaid meetodeid – küsimustikud, ankeedid, intervjuud, mitteformaalsed arutelud.⁸⁵

Lisaks otsesele laste kaasamisele MTÜ Lastekaitse Liit poolt, kaasavad lapsi ja noori aruandesse sisendi andmisel partnerorganisatsioonid.

Lisaks LÕK täiendavale aruandele kaasatakse lapsi ja noori ka Lasteombudsmani aruande koostamise (nõuandva kogu ja teiste erinevate projektide kaudu). Laste ja noorte kaasamine teiste valitsusväliste aruannete koostamisel on vähelevinud.

82 Nt konsulteeriti EÕEL-ga, MTÜ-ga Lastekaitse Liit, ENL-ga jt

83 2008-2009. aastal toimusid aruande koostamisega seoses arutelud järgmistel teemadel: kehaline karistamine, lasteombudsmani institutsiooni loomine, lapse õigus osalusele jt

84 Nt SOS-Lasteküla, ENL, EÕEL, Eesti LGBT Ühing, Puuetega Inimeste Koda, EAPN Eesti, MTÜ Koos Laste Heaks, Inimõiguste Keskus, Inimõiguste Instituut, MTÜ Lapse Huvikaitse Koda, MTÜ Omapere jt

85 Nt projekti „[Lapse hääl!](#)“ eesmärgiks oli konventsiooni aruande jaoks laste ja noorte koos monitoorida nende õigusi, lisaks on läbi viidud kvantitatiivseid uuringuid laste osalusest [koolis](#) ja [kohalikus omavalitsuses](#). Sügisel 2015 viiakse läbi ka küsimustik laste osalusest perekonnaelus; Remniku õppe- ja puhkekeskuse programm on suuremas osas üles ehitatud just haavatavamas olukorras olevatele lastele ja noortele, korraldades erinevaid jõustavaid programme

3. Hindamisvahendi enda hindamine

Näidik nr 1 – Laste osalemisõiguse õiguslik kaitse kajastub riigi põhiseaduses ja õigusaktides

Antud näidik on piisavalt arusaadav, kergesti mõõdetav ning andmeallikad kergesti kättesaadavad. Laste osalemisõiguse õigusliku kaitse kajastamine riigi põhiseaduses ja teistes olulistes õigusaktides on osalusõiguse oluline mõõdik. Eestis on antud andmed kergesti kättesaadavad, samas kui võrd Eesti kontekstis on laste osalus kõige paremini tagatud eelkõige noortevaldkonna (noorsootöö) valdkonnas, siis oleks soovituslik, et tulevikus oleks ka noorsootöö/noortega töö toodud eraldi ka näidiku definitsioonis (valdkondade nimekirjas) ning eraldi mõõdetav. Vaadates Hindamiskriteeriume (*assessment criteria*), siis antud näidiku puhul tundub see olevat loogiline.

Näidiku lõpus on pakutud andmete jaotamised samuti kohased ning arusaadavad. Antud näidik tõi välja laste osalusõiguse õigusliku eristamise vanuse lõikes.

Näidik nr 2 – Lapse osalus sisaldub selgesõnaliselt riiklikus valdkondadeüleises laste õiguste rakendamise strateegias

Antud näidik on selgesti arusaadav ning andmeallikad kergesti kättesaadavad, kui võrd Eestis on strateegiad, arengukavad jt dokumendid avalikult kergesti kättesaadavad ning omavahel võrreldavad. Antud näidik on heaks mõõdikuks laste osaluse taseme mõõtmiseks riiklikul tasemel. Strateegiliste dokumentide fookust iseloomustavad hästi ka näidikus pakutud andmete jagunemise mõõdikud (sh eelarve, indikaatorid). Üldiselt on näidiku hindamiskriteeriumid mõistlikud, kuid antud juhul oli keeruline valida Eesti olukorda iseloomustav hindamiskriteerium (skaala), kui võrd hindamiskriteeriumis on hetkel puudu keskmine skaala mistõttu teen ettepaneku lisada kriteeriumitele veel ühe skaala või siis sõnastada hindamiskriteeriumi nr 2 ümber sarnaselt teistele näidikutele. Antud näidikut mõõtes tulevad väga hästi esile ka võimalikud diskrimineeritud grupid.

Näidik nr 3 – Sõltumatu laste õiguste institutsioon on asutatud ja seadusega kaitstud

Antud näidik on igati kohane ning oluline lapse õiguste ja lapse osalusõiguse hindamiseks riigis. Näidiku definitsioon on üheselt mõistetav ning andmeallikad arusaadavad, kohased ning kergesti kättesaadavad. Ka hindamiskriteeriumid on kasutatavad. Suureks abiks oli suuline konsultatsioon Õiguskantsleri Kantselei vastava osakonna töötajatega, kui võrd nt nende roll laste kaasajatena ei tule avalikest allikatest nii hästi välja. Näidiku raames on võimalik analüüsida ka lasteombudsmani sisulist tööd ning suhet laste ja noortega. Ühe soovitusena võiks tuua laste poolt ombudsmani poole pöördumiste arvu või % lisamise andmete jagunemise hulka.

Näidik nr 4 – Eksisteerivad mehhanismid, mis võimaldavad lastel oma osalemisõigust kohtu- ja haldusmenetlustes turvaliselt teostada

Antud näidik on väga mahukas ning definitsioonis jääb arusaamatuks, mis mehhanisme on täpselt mõeldud. Näidiku andmeallikad on väga mahukad ning kohati on raske anda hinnangut, sest haldusmenetluse alla kuulub väga mitmeid erinevaid menetlusliike.

Näidiku hindamiskriteeriumid on antud juhul ebaproportsionaalsed, näiteks näidikus nr 6 (koolituskavad) on sama kriteeriumi all mõeldud 4 koolituskava mõõdikut. Kasutades sama analoogiat peaks ka näidik nr 4 olema hinnatud neljas valdkonnas, kahe praeguse valdkonna asemel. Samuti on väga keeruline mõõta menetlusreeglite vastavust Euroopa Nõukogu suunistele, kui võrd seal on väga mitmeid aspekte ning lapsele tasuta advokaadi/õigusabi tagamine on vaid üks aspekt.

Antud näidiku hindamiskriteeriumis võiks samuti olla üks number juures, mis keskenduks riigi

keskmisele olukorrale, mida hetkel ei ole.

Näidik nr 5 – Kehtestatud lapsesõbralikud kaebuste protseduurid

Antud näidik on selgesti arusaadav ning mõõdetav. Näidik tõi hästi esile ka olemasoleva probleemi Eestis ning tõsiasi, et lapsesõbralikule kaebuste protseduurile ei ole paljudes valdkondades mõeldud. Samas näidik nr 4 ja näidik nr 5 kohati kattuvad. Näidiku definitsioon on väga ambitsioonikas, sest korraga peab arvestama nii kaebuste kättesaadavusega kui ka kvaliteediga (lapsesõbralikkusega), mida võiks võimalusel hinnata eraldi. Üldiselt on erinevates valdkondades täidetud erinevad aspektid – nt kaebuste protseduurid võivad olla seadusega kehtestatud, kuid ei ole kättesaadavad või ei ole eraldi mõeldud lastele. See raskendab oluliselt näidiku hindamist ega pruugi anda adekvaatset vastust. Antud näidiku osas võiks olla rohkem hindamiskriteeriume (skaala), keskendudes ka keskpärasele olukorrale. Praegune hindamine ei loo õiget pilti riiklikust olukorrast.

Näidik nr 6 – Lapse osaluse alane koolitus on lisatud lastega ja laste jaoks töötavate spetsialistide koolituskavadesse

Antud näidik on arusaadav ning vajalik, kuid väga mahukas, mistõttu ka välja pakutud hindamiskriteeriumid ei anna riigi olukorrast adekvaatset pilti, sest hindavad liiga laia valdkonda. Ka siin oleks vaja suurendada skaalat. Lisaks sellele on hindamiskriteeriumid erineva sisuga – ühes küsitakse kursuste olemasolu, teises aga laste ärakuulamise juhiste olemasolu – mis on taas erinevad asjad.

Näidik nr 7 – Lastele antakse teavet nende osalemisõiguse kohta

Antud näidik on selge ning arusaadav ning osaluse hindamiseks väga vajalik. Näidiku hindamiseks on andmed kättesaadavad, kuid kattuvad samas osaliselt eelmiste näidikutega (nt osalusõigus kohtusüsteemis). Teaksin ettepaneku lisada ka siia üks hindamiskriteerium (suurendada skaalat), mis hindaks keskmist olukorda. Antud näidik toob hästi esile ka diskrimineeritud grupid, kuid samas hindamiskriteeriumis ei ole võimalik neid hinnata.

Näidik nr 8 – Lapsed ja noored on kohalikul, regionaalsel ja riiklikul tasandil konsultatiivsetes valitsusorganites esindatud, sealhulgas omaenda organisatsioonide kaudu

Antud näidik on mõõdetav ning oluline. Peamise andmeallikana kasutasin ministeeriume ja laste ja noorte organisatsioone, ühtlasi ka olemasolevaid avalikke riiklike aruandeid. Ka antud hindamiskriteeriumid (skaala) on ebaproportsionaalsed, eriti nr 2 võrreldes teiste näidikute sklaadega. Näidik on oluline laste osaluse hindamiseks riiklikul tasandil.

Näidik nr 9 – Lastele suunatud avalike teenuste tagasisidemehhanismid on paigas

Antud näidiku valdkond on väga mahukas. Soovituslik oleks ka siin definitsioonist välja tuua (nagu ka teistes näidikutes) konkreetsed loetelud, mille osas tagasisidemehhanismide olemasolu hinnatakse (haridus, tervishoid, õigussüsteem jne). Antud näidiku puhul on problemaatiline see, et hinnatakse tagasisidemehhanismide olemasolu, kuid ei hinnata lapsesõbralike tagasisidemehhanismide olemasolu. Selle osas võiks olla kas lisapunkt või eraldi kommentaaride lisamise võimalus.

Näidik nr 10 – Lapsi ja noori toetatakse nende osalemisel ÜRO Lapse õiguste konventsiooni ja Lapse õiguste komitee ning vastavate Euroopa Nõukogu aktide ja konventsioonide alaste valitsusväliste aruannete koostamises

Antud näidik täidab samuti olulist rolli lapse osalusõiguse võimaluste mõõtmises riigis. Näidiku eesmärk on arusaadav ning definiitsioon selge. Andmeallikad on kättesaadavad. Hindamiskriteeriumites (skaala) esineb sama probleem, mis eelmiste näidikute puhul, kus hindamiskriteeriumi nr 2 ja hindamiskriteeriumi nr 3 vahel on suur erinevus ning puudub keskmist olukorda iseloomustav skaala. Näidiku hindamiseks pakutud kriteerium (laste %, kes osalevad seires) ei ole antud hetkel mõõdetav.

Üldine ettepanek – teha iga näidiku juurde mingi lisakommenteerimise ruum, mille raames saaks välja tuua huvitavaid praktikaid ning eraldi ka lõigu suurimate puudujääkide esile toomiseks.

4.1 Piloteerimisprotsessi hindamine

Antud indikaatorid (näidikud) peegeldavad väga hästi laste osalusõiguse rakendamist riigis, võimaldades esile tuua ka olemasolevad puudujäägid ning positiivsed küljed. Kõik näidikud on kasutatavad, kuid mõned neist vajaksid kohendamist.

Hindamisvahendi pilootprojekti elluviimist toetavate dokumentide hindamine:

Info	<i>Väga kasulik</i>	<i>Osaliselt kasulik</i>	<i>Ei ole kasulik</i>	<i>Ma ei ole seda kasutanud ega saa seetõttu kommenteerida</i>
Tegevuskava Hindamisvahendi kasutamiseks		X		
Juhised indikaatorite (näidikute) hindamiseks	X			
Raporteerimise juhised protsessis hindamiseks	X			
Laste küsitluse läbiviimise infoleht	X			
Fookusgrupiintervjuude läbiviimise soovitus	X			
Esimesel Hindamisvahendit tutvustaval seminaril antud info		X		

- [Esimesel Hindamisvahendit tutvustaval seminaril ei olnud piisavalt aega, et saada aru hindamisvahendi loogikast ning piloteerimise protsessist.
- [Kõige enam tundsin infopuudust piloteerimise alguses, kuid see oli tingitud tehnilistest põhjustest (hanked, riikliku eksperdi valimine jt).
- [Pilootprojekti jätkutegevusena oleks kindlasti kasu edasisest suhtlemisest ning ühiste tegevuste planeerimisest.

Hindamisvahendi kasulikkus minu igapäevases töös:

Antud hindamisvahendist on MTÜ Lastekaitse Liidu igapäevases töös väga suur kasu. Eelkõige just seetõttu, et varasemalt ei ole MTÜ Lastekaitse Liit sellisel kujul osalusõiguse teostamist hinnanud

(eriti sellised valdkonnad, nagu tervis, immigratsioon jt) ega kaebuste ja tagasisidemehhanismidele nii põhjalikult mõelnud. Ühtlasi aitab hindamisvahend edaspidi aruteludel vastutavate ministriumite ning teiste valdkonna institutsioonidega (seadused, strateegiad, arengukavad, koolitused jne). Üheks suureks kasuteguriks on hindamisvahendi ning selle tulemuste kasutamine LÕK täiendavas raportis – nii kogutud kirjalikku infot kui ka eelkõige konsultatsioone laste ja spetsialistidega. Meie enda organisatsiooni tasemel oli tänu hindamisvahendile samuti võimalik hinnata enda tegevustesse senist laste kaasamist ning ühtlasi laiendas see meie tavapäraste koostööpartnerite ringi.

Edasised sammud:

Edasiste sammude planeerimist alustame koos Sotsiaalministeeriumiga sügisel. Täna on pea kõik partnerid ja organisatsioonid, kes olid hindamisvahendi piloteerimisega seotud, huvitatud ühistest jätkutegevustest.

4. Lisa 1

Projekti jooksul konsulteeriti järgmiste spetsialistidega, organisatsioonidega, institutsioonidega:

Suulised konsultatsioonid järgmiste valdkondade spetsialistidega:

prokurör, noorsoopolitsei, lastekaitsetöötaja, advokaat, õpetajad, perearst, lastele ja noortele rehabilitatsiooniteenust pakkuvad spetsialistid, pereterapeut, lasteombudsman, mittetulundusühingu esindajad, vanglakomisjoni liikmed, kokku konsulteeriti suuliselt otseselt 24 spetsialistiga. Täiendavalt toimusid üksikud kirjalikud konsultatsioonid noorsootöötaja, ühiskonnaõpetuse õpetaja, perearstiga.

Valdkonna huve esindavatest organisatsioonid:

Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus
Eesti Noorteühenduste Liit (ENL)
Eesti Õpilasesinduste Liit (EÕEL)
Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus (ANK)
Eesti LGBT Ühing
MTÜ Lastekaitse Liit (LKL)
SOS-Lasteküla Eesti Ühing
Eesti Puuetega Inimeste Koda
Tallinna Laste Turvakeskus
Jõhvi noorukite ravi- ja rehabilitatsioonikeskus
Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit (EMSL)
MTÜ Erinoor
MTÜ Papaver
MTÜ Paide Avatud Noortekeskus
Lastelaagrite OÜ

Erialaliidud ja riiklikud organisatsioonid/institutsioonid:

Eesti Asenduskodutöötajate Liit
Eesti Sotsiaaltöötajate Ühing
Eesti Advokatuur
Eesti Prokuratuur
Riigikohus
Õiguskantsleri Kantselei, lasteombudsman
Vanglakomisjon
Politsei- ja Piirivalveamet

Ministeeriumitest konsulteeriti järgmiste ministeeriumitega:

Sotsiaalministeerium
Justiitsministeerium
Siseministeerium
Haridus- ja Teadusministeerium
Keskkonnaministeerium

Teised organisatsioonid/institutsioonid:

SA Lastehaigla
Tartu Ülikool (kasvatusteadused, sotsiaalteadused)
Tallinna Ülikool (kasvatusteadused, sotsiaalteadused)
Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet